

τερον κρείττον καὶ παρὰ σοὶ κρινέσθω· ἐγὼ δ' εὖ οἶδα, ὅτι σιγήσαντι εὐκαίρως, μετὰ λόγου νῦν εὐκαιρον. Ἔστι δὲ τὸ τοῦ λόγου ἀσπάσασθαι σου τὴν ἱερὰν ψυχὴν, ἐπευξάμενον μὲν σοὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος τάγαθὰ, παραινοῦντα δὲ σου τὴν σπουδὴν (εἰ καὶ σπουδὴ δέεται παραινέσεως) ἐπὶ τοὺς τῆς φιλοσοφίας καμάρτους, οὐκ ἀγνοοῦσαν μονωτάτην εἶναι τὴν τὸν μικρὸν σπινθῆρα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀναζωπυροῦσαν παρ' Ἑλλήσι. Τοῦτο δὲ σοὶ προσλαλήσας εὐκαίρως (οἶμαι) τὸν λόγον σὺν λόγῳ καταπαύσω. Ἐρρώσθω σου ἡ φίλη κεφαλή.

ΠΑΪΣΙΟΥ ΛΙΓΑΡΕΙΔΟΥ

52.

Χαῖρε γαλήνιστα, καὶ θεοσεβέστατε μονοκράτορ ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Φασὶ τινες τὴν ἀποσταλθεῖσάν μοι συγχώρησιν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κύρ Δοσιθέου ἀκυρον διατελεῖν, καθότι αὐτὸς ἔγωγε καθήρεθην ἀπὸ τοῦ κύρ Νεκταρίου, ἥκιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Δοσιθέου. Ἐκαστος δὲ ὀφείλει πρὸς ἐκείνου καρποῦσθαι τὴν ἀφῆσιν, ἀφ' οὗ περ καὶ τὴν δεσμητικὴν ἔλαχεν ἐπιτιμίαν· πλὴν γε μὴν τὸ τοιοῦτον οὐκ ἀληθεύει διηνεκῶς, καθά περ ἐν μαθεῖν ἀπὸ διαφορῶν παραδειγμάτων, καὶ μαρτυριῶν οὐκ ὀλίγων ἐν τῷ Νομοκάνονι ἀπηριθμημένων· καὶ ἵνα μὴ λέγω τὰς περιτεθρυλλημένας κατηγορίας καὶ καθαιρέσεις κατὰ τοῦ πᾶν Ἀθανασίου ἐξυφασμένας καὶ τῇ ἐν Τύρῳ Συνόδῳ δημοσιευμένας, ὡς ἱστὸν ὁμῶς ἀράχνης διαλυθείσας ὕστερον ἀπὸ τοῦ Ρώμης Ἰουλίου καὶ διασκευασθείσας διὰ συγχωρήσεως.

Ἔτι δὲ ὅπως παραδράμω τὴν ἀφῆσιν τοῦ Ἀγκύρας Μαρκέλου ὀρθοδόξου τέως ὀφθέντος· οὗτος μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν συνηγμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει θείων Πατέρων, ὡς δῆθεν αἰρετικὸς καθήρεθην καὶ τοῦ ἰδίου ὀνόμου ἐξώσθη, καὶ ὁμῶς μετέπειτα οἱ τῆς Σαρδικῆς εὐαγεῖς Πατέρες αὐτὸν συνεχώρησαν καὶ εἰς τὴν προτέραν αὐτὸν καθέδραν ἀποκατέστησαν.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Θεοδώρητος ὁ σὺν τῷ πατριάρχῃ τῶν Ἀντιοχείων Ἰωάννη ἐν τῇ τρίτῃ Συνόδῳ κατὰ τοῦ θειοτάτου Κυρίλλου ἐκτραχηλίσας, καὶ τῇ καθαιρέσει παραδοθείς, διὰ τὸ μὴ βουληθῆναι καθυπογράψαι τῇ καθαιρέσει τοῦ Νεστορίου, ἐν τῇ οἰκουμένην τετάρτη Συνόδῳ ἐστέρχθη τοῖς τοῦ πάπα Λέοντος γράμμασιν ὠχυρωμένος, καὶ τοῖς λοιποῖς συκατηριθμήθη.

Ἡ μὴν ἔγνωμεν καὶ Μακάριον τὸν Ἀντιοχείων πατριάρχην κατεγνωσμένον ὄντα ὑπὸ τοῦ Βενεδίκτου πάπα συγχωρηθῆναι, εἶπου γε ἀπὸ τῆς ἐπαράτου ἐπίπαν κακοδοξίας ἀπομακρυνθῆ καὶ τῇ ἀληθείᾳ εὐσεβείᾳ προστεθῆ.

Ἄρειος δὲ καὶ κείνος ὁ καθαιρεθείς παρὰ τοῦ ἱερομάρτυρος Πέτρου καὶ δι' ἀποκαλύψεως ἔτι τεταγμένος τοῖς ἱεροδιακόνοις, συνεχωρήθη ὁμῶς παρὰ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ, ὑποκρινόμενος τὴν μετάνοιαν, εἰ δῆπουθεν πρωτοπαπᾶς χειροτονηθείς, καὶ τὸ διδασκαλεῖον τῆς Ἀλεξανδρέων ἐνεπιστευθῆ τὸ σύνολον.

Ἀλλὰ καὶ τὸν δυστυχεῖν ἑὺτυχεῖα τὸν καθαιρεθέντα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου Φλαβιανοῦ, οἱ τρεῖς ἄλλοι πατριάρχαι ἀμέλει τοι, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, προσηγῶς ἀπεδέξαντο.

Ἰωάννης δὲ ὁ χρυσοῦς τὴν καρδίαν μᾶλλον ἢ τὴν γλῶτταν χρυσοστόμος, ὃν ἐκάθηρεν ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος τῇ βασίλισσῃ χαριζόμενος ἰδοξία, ὅτῳ συναινῶν καὶ ὁ τούτου ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος Κύριλλος ἐν τοῖς διπτύχοις τὴν τοῦ χρυσοστόμου μνείαν ποιήσασθαι οὐκ ἠβούλετο, ἀλλ' ἐκραύγαζεν, εἰ γε Ἰωάννης ἐν πατριαρχίαις καὶ ὁ Ἰούδας ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, ἠγίασται καὶ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν ἀνύμνηται, καὶ μέχρι τῆς σήμερον εὐλογεῖται καὶ δεύτερος πρόδρομος Ἰωάννης καὶ θεολόγος Ἰωάννης ἀνακηρύττεται.

Τὸν Μελιτινῆς δὲ Πέτρον ὁ πανίερος Μεθόδιος ἐκάθηρε δι' εὐλόγους αἰτίας, πλὴν γε μετὰ ταῦτα ὁ τρισόφος πατριάρχης Φώτιος τοῦτον ἐδικαίωσεν ἀθωώσας, καὶ Σάρδειον ἔτι μητροπολίτην ἀνηγόρευσε, ἀποφηνάμενος προσέτι οὗτος ὁ πατριάρχης Φώτιος οὐκ ὀλίγους ὑπευθύνους ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν ἐνόχους ἐδικαίωσε, καθηρημένους ὑπάρχοντας ἀπὸ τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου, μένοντος ἐν τῇ ἐξορίᾳ· καὶ ἀντιστρέφως, ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος τοὺς ἀπὸ Φωτίου καθαιρεθέντας ἀθώους ἐκήρυξε καὶ ἀπέδειξε, τῆς οἰκοθεν καθέδρας ἀπολελαυκώτας μετὰ τὴν ἐπάνοδον.

Ψευδὲς ἄρα τὸ εἰρημένον, δεῖν ὅλους λαμβάνειν τὴν ἀφῆσιν ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπιτίμιον εἰλήφασι, καθάπερ ἐκ τῶν ἀνωθεν ἐστρωμένων καὶ ἀποδέδεικται, περισσοτέρως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν νεωστὶ γεγεννημένων ἐξεί τὸ κύρος καὶ τὴν βεβαίωσιν.

Καί γε μὴν ὁ νῦν πατριάρχης Παῖσιος καθήρηται ἀμωσγέπως, καὶ τοῦ ὀνόμου ἐξεβλήθη ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Παρθενίου, συκαχωρηται ὁμῶς καὶ εἰς τὸν γνήσιον ὀνόμον

ἀποκατέστη, διὰ πρεσβειῶν τῆς σῆς γαλιηνο-
τῆτος μεγαλειότητος, παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ
Μεθοδίου, τοῦ τανῦν διοικούντος τοῦ Πατριαρ-
χείου τούσ οἰακας.

Πρόσθεσ ἐπὶ τούτοις, ὅτι ὁ Πιτυροῦν μη-
τροπολίτης καὶ πρωτοκάθεδρος κατηγόρηθη
πλειστάκις ἀπὸ τοῦ Νίκωνος, καθ' οὗ καὶ λι-
βέλλους ἐγκληματικούς ἐν τῇ Συνόδῳ εἰσέφε-
ρεν ὡς ἐπὶ πώλου καθῆστο τῇ Κυριακῇ τῶν
Βαίων, καὶ ὁμῶς διὰ τούτου καὶ δι' ἄλλα αι-
τιάματα, οὔτε παρ' αὐτοῦ τοῦ Νίκωνος, οὔτε
παρὰ τῶν δύο τῶν ἐνθάδε παρευρεθέντων πα-
τριαρχῶν, οἷτε μὴν παρὰ τῆς συγκροτηθείσης
ἄλλης Συνόδου συνεχωρήθη, καὶ περ' ἔτι ζώντος
τοῦ Νίκωνος, διὰ τὰ ἐπιτεταμένα ὡς ἐπιτίμια·
εἰ δὴ τούτῳ ἀπαιτεῖν παρ' ἐκείνου ἄγος ὁμοῦ
καὶ ἀθέμιτον νομιστέον, ἦδη ἄρα καὶ πέπτωκε
τὸ διακεκωδωνισμένον ἀξίωμα, ὡς ἕκαστος ἔχει
συγχωρεῖσθαι παρ' οὗ τὸ πρότερον ἐδεσμεύθη
ἐπιτιμώμενος.

Τοιγαροῦν, εἰ καμὲ ὁ κύρ Νεκτάριος ὦφθη
παιδεύων τῷ τῆς λειτουργίας ἐπιτιμίῳ, οἷος
ὢν διατελεῖ ὁ κύρ Δοσίθεος δοῦναί μοι τελείαν
τὴν ἀφαισιν, ἅτε δὴ γνήσιος πατριάρχης καὶ
τοῦ Παΐσιου καὶ Νεκταρίου διάδοχος· ἐκεῖνος
γὰρ ὁ Νεκτάριος ἐκὼν παρητήσατο καὶ τὴν
πατριαρχικὴν βακτηρίαν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀμ-
φίοις ἐπεδωρήσατο, παρασχὼν πᾶσαν τὴν
ἐξουσίαν αὐτοπραϊρέτως καὶ πεπληροφορημέ-
νως τῷ δεσπότη μου κύρ Δοσιθέῳ, παρρησια-
σάμενος ἐπ' ἐκκλησίας· ὅθεν πλέον οὐ δύναται
ὁ Νεκτάριος ἐκφωνῆσαι καὶ εἰπεῖν «ἡ με-
τριότης ἡμῶν ἔχει σε συγκεχωρημένον καὶ λε-
λυμένον» μηκέτι ὢν πατριάρχης κυρίως. Οὐκ
ἔχει ἐξ ἡμισείας τὴν ἀδειαν ἢ μακαριωτάτη
αὐτοῦ σεβασμιότητος τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν,
ἀλλὰ τελείως καὶ ὀλοκλήρως· εἰ δὲ μὴ, δύο
ἂν εἶεν τῷ ἀριθμῷ πατριάρχαι τῆς ἀγίας πό-
λεως Ἱερουσαλήμ, καὶ σχίσμα ἐπηκολούθει διὰ
τὸ διπλοῦν τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἀπαίσιον ἐστὶ καὶ
λογίσασθαι. Ἄλλὰ τῷ σοφῷ καὶ συνετῷ ἀρ-
κούσι, διὰ τούτου καὶ ἐχεμύθως δικάεμαι.

Ὁ σὸς διὰ παντός καὶ κατὰ πάντα ἰκέτης, ὁ ταπεινὸς
μητροπολίτης Ἰάζης Παΐσιος ἰδιοχείρως ὑπέγραψα.

53.

Τοῦ Λιγαρείδου πρὸς Δραγιτζάνον τὸν Καντακουζηνόν.

Χρῆζει τι ὁ Χίος, οὐχὶ χρημάτων ἢ χλα-
μύδος, ἀλλὰ τινος χειμερινοῦ χιτωνίσκου, παρὰ
χειμάρρῳ χειμάζων. Χρῆ σε γοῦν τὰ χρειώδη
ἐν τῇ δυσμεταχειρίστῳ χρειᾷ τῷ Χίῳ τάχιστα
χορηγεῖν, χαλκοῦ ἄνευ, τὸν ἐγγὺς τυγχάνοντα

τῆς Χαλκίδος, χωρὶς ἐγγωνῶντα τὰ χρήματα.
Χορεύσεις οὐκ ἄνευ χορδῆς τῇ χρειᾷ μὲν ἀχορ-
τάστως, χρησίμως δὲ χρησομένῳ κατὰ τὸ
χρέος χωλεύοντι καὶ τοῖς σοῖς ἐμφιλοχωροῦντι
χωρίοις καὶ συγχωρήμασι. Καγχάζεις τυχόν
χαριέστατα τὸ πᾶν διὰ τοῦ x ἀναγνούς, καὶ
αὐτὸ τούτου τὸ προχάραγμα χιλιζόμενον. Σὺ
ἄρα δ' ἔχεις· ἔχεις γὰρ χιάσου, εὐχαρις ὑπάρ-
χων καὶ πάγχρηστος, οὐδ' εἰ χρῆ φάναι πυθό-
χρηστος χείρων τοῦ Ἀχιλλέως, μᾶλλον καὶ
χρηστήριος. Χρεία ὢν καὶ λεγόμενος ἐγγχειρί-
σον εὐχειρώτως, εὐχερῆς ὢν, ἔσται δὲ χελιδο-
νιάς, χέλυσ σοι χραίνουσα, χερσῶθεν χοῶς χεύω
αὐτόχειρ καὶ καταχύματα, χιλιάκις τὸ χαιρε
κομίζων σοι.

54.

Παΐσιος μητροπολίτης Γαζίων τῷ ἄλλογιμοτάτῳ ἐν
Ιερομονάχοις κυρίῳ Θεοδιωτῷ χαιρεῖν, ὑγιαίνειν,
εὐ πράττειν.

Ἦτησεν ὡς ἀπὸ σοῦ ὁ ἡμέτερος ἀδελφός κύρ
Μανασσῆς, τῆς περιβλέπτου Πωγωνιανῆς ὁ
ἀρχιεπίσκοπος, τὸ τῆς ἱερός Ἀποκαλύψεως
λόγιον, ἐν τῷ κ' κεῖμενον κεφαλαίῳ· «Καὶ
ἐξελεύσεται, φησί, πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς
τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν Γῶγ καὶ τὸν
Μαγῶγ, ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος Διάβο-
λος». Τίς ποτε δὴ ἄρα νοεῖται ὁ πολυβρόλλη-
τος οὗτος Γῶγ, καὶ τίς ὢν διατελεῖ ὁ Μαγῶγ,
πολυπραγμονῶν δικάεσαι ὡς φιλόπρευστος.
Καὶ δῆπου, νῆ τὴν φιλὴν ἀλήθειαν, ἣν πρὸ
πάντων πρεσβεῦειν ὀφειλομεν, οἱ ἐπιφανέστε-
ροι καὶ θειότεροι ἐρμηνευταὶ τῶν θεοπνεύστων
Γραφῶν τούτου περὶ διδαχθῆναι μᾶλλον ἐπό-
θουν ἢ ἑτέρους διδάξαι ἀκριβεστέραν τὴν ἐν-
νοιαν, ἅτε δὴ ἀμφιλαφῆ τυγχάνουσιν, κομιδῇ
ποικιλῆν καὶ οὐκ οὐκ ἀναμφισβήτητον παρὰ γε
τοῖς νῦν ἐξηγηταῖς καὶ τοῖς πρόπαλαι· ὥστε
μὴ μόνον Δηλίου δεῖσθαι κολυμβητοῦ, ἀλλ' ἔτι
γε μὴν καὶ σοφιστοῦ Δελφικοῦ πρὸς εἰλικρινε-
στέραν σαφήνειαν. Πλὴν ὅπως μὴ φανῶ τὸ πα-
ράπαν ἀσύμβολος, καὶ τὴν δίκην πάθω τοῦ τὸ
θεῖον κρύψαντος τάλαντον, δέχου εὐμενῶς τὰ
παρατιθέμενά· σοι ἐν τῇ πνευματικῇ τραπέζῃ,
καίτοι λιτῶς καὶ δίχα περιττῆς καρυκείας πα-
ρεσκευασμένα καὶ ὀλίγω ἄλατι κατηρτισμένα.

Τοιγαροῦν ὁ βλέπων τὰ πορρωτέρω τῶν ὄν-
των θεόληπτος Ἰεζεκιήλ, τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ
ἐν τῷ λη' καὶ θ' κεφαλαίῳ ἐπεμνημόνευσεν,
ὡς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατὰ τῶν χριστο-
κτόνων Ἰουδαίων βαρεῖα τῇ χειρὶ καταστρά-
τηγήσοντος καὶ τὴν πολυχρημονεστάτην οὐκ

ἀμάχως Ἱερουσαλήμ καταστρέφοντος· ἀνθ' ὧν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ θ' βιβλίῳ τῆς *Εὐαγγελικῆς Ἀποδείξεως*, τὸν μὲν Γῶγ ἀλληγορῶν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ εἰσήξει στρατεύματα, τὸν δὲ Μαγῶγ εἰς αὐτὸν δὴ τῶν Ῥωμαίων μοναρχον καὶ ταξίαρχον ἐπεφόρησε τὴν ἐρμηνείαν, καὶ ἀραρότως· ἐπεὶ περὶ ὁ τῶν ὄλων δεσπότης θεῖος ἄνθρωπος Ἰησοῦς, ὁ εὐδοκῆσας ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς μοναρχίας ἀρρυπωτάτως τεχθῆναι καὶ ἀπογραφῆναι Ὀκταβιανῶ τῷ μοναρχήσαντι καίσαρι, μονονοῦχι ἐξελέξατο εἰσεῖτι αὐτὸν τοῦτον καὶ ἀντιλήπτορα πρὸς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰς τελειοτέραν ἀντέκτισιν τῆς κατ' ἐκείνου κατενεχθείσης ἀδίκου καθοσιώσεως, πρὸς μεγαλοπρεπεστάτην ἀνάγκησιν τοῦ Εὐαγγελίου ἄχρι περάτων γῆς διασπαρέντος ἐκασταχῆ· «Καὶ ἐξελεύσεται ἄνθρωπος φησι τῶν Ἀριθμῶν ἡ θεία πυκτίς ἐν Κεφ. κδ', ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν, καὶ αὐξήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Γῶγ βασιλείας· καθότι ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων αὐτοκρατορίας καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία συνήμασε καὶ συνήξησε κατ' ἀλήθειαν, κώλυμα εὐραμένη οὐδὲν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐνός καὶ μόνου ἀνὰ πᾶσαν δεσποζόντος τὴν ὑψηλίον, τοῦ σεβαστοῦ Καίσαρος τῆς μονοκρατορίας τὰ σκῆπτρα διέποντος.

Ἰκέτην γοῦν ὁ Γῶγ καὶ Μαγῶγ, ὁ Οὐεσπεσιανός καὶ ὁ Τίτος πατήρ καὶ υἱός, ἀμφω Ῥωμαῖοι καὶ δεξιῶ στρατηγῶ ἀνηγορευμένοι, ὕστερον οὐκ ἀθεεῖ (sic) αὐτοκράτορες, μυριάδας φέροντες στρατοῦ ἔνθεν κἀκεῖθεν συνηγμένας εἰς καταστροφὴν αὐτοτελή καὶ καθαίρεσιν τῆς προφητοκτόνου πόλεως Ἱερουσαλήμ, ὡς περ ἤδη καὶ ἤνωσται καὶ εἰς πέρας ἦλθε τὰ τῆς θείας προγνώσεως προθεσπίσματα. Καὶ δὴ κατεσκάφη πᾶσα Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ σώφρονος καὶ νικητοῦ Τίτου, Θεῶ φήναντι ἐπιδεδωκέναι τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας ἐπὶ ὄργην, κατηθάλωται δὲ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ ἱερὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Βαδρα τὸ δεύτερον ἀνακαινισθέν, πυρὸς πᾶμφαγου γεγονῶς παρανάλωμα ὥστε μὴ ἐπιμείναι λίθον ἐπὶ λίθου, κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀψεύδειαν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ναὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν ἀπαράγραπτον τοῦ Ἰεζεκιήλ πρόφησιν, προφητεύσαντος τὴν τελευταίαν ἐρμηνείαν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ Γῶγ καὶ Μαγῶγ τελεσθησομένην. Λεῖπεται δὲ ἄρα τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως γενησόμενα καὶ ἀναμφιβόλως ἐσόμενα ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ καιροῦ διαστήματι, ἔ καὶ καθ' Ὁμηρον εἰπεῖν αθεοῦ ἐνὶ γούνασι κείται· εὐ γὰρ πείθομαι τῷ πολυγλώσσῳ Ἱε-

ρωνύμῳ τῷ ἀποφνηαμένῳ Γῶγ εἶναι τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, τὸν μάχην ἤδη ἐγείραντα κατὰ τοῦ Μαγῶγ Ἐωσφόρου, τοῦ ἀντάρτου καὶ λειποτάκτου· εἶπετο γὰρ πεπληρωῆσθαι τὴν προφητείαν οὐ μόνον τοῦ Ἰεζεκιήλ, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεατοῦ τῶν ἀρρήτων ἀποκαλύψεων, τῆς κοινῆς ἐπέκεινα ὑπολήψεως τῆς ὑποτιθεμένης περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἶναι τὴν πρόφησιν· ἦπερ καὶ Ἀρέθῃ τῷ ἀρχιερέρχῃ δοκεῖ, φάσκοντι τὸν μὲν Ἰεζεκιήλ εἰρηκέναι περὶ τῆς ἐρμηνείας Ἱερουσαλήμ, τὸν δὲ Ἰωάννην φθέγγεσθαι διὰ τὴν πόρθησιν ὅλης τῆς οἰκουμένης, εἶναι δὲ Γῶγ μοῖραν τῶν Γόθων πανώλεθρον, τῶν συχνάκις τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην καταδρωσάντων καὶ τὰ περίξ αὐτῆς καταπορθήσαντων, καθάπερ γράφει ἐλευθεροστομῶν ὁ Προκόπιος. Συνάδει καὶ ὁ γέμων ἀμβροσίας θεῖος Ἀμβρόσιος διὰ Γῶγ τοὺς Γόθους ἐνονησάμενος, ἄνδρας ἀπηνεῖς καὶ μαχιμωτάτους, τοὺς νῦν καλουμένους Σοθήβους, τοὺς τὴν Ἰταλίαν καταληψαμένους ποτὲ καὶ πόλεις πολυανθρώπους εἰς ἔδαφος καταρρίψαντας· διὰ δὲ Μαγῶγ τοὺς κοινῇ Σκύθας προσαγορευομένους, ἄνδρας καὶ αὐτοὺς ἀπηγριωμένους, τοὺς κατὰ τὴν Μαιῶτιν λίμνην καὶ τὸν Καύκασον κατοικοῦντας, μάλιστα δὲ καὶ τὴν παρωικανίτιν ἀκτὴν νεμομένους μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Ἰνδίας προσενηνεγμένους, οἱ πολλοὶ τῶν συγγραφέων διαμαρτύρονται. Ἡ μὲν ὁ Μαγῶγ, ἥ περ ἱστορεῖ ὁ Ἰώσηπος ἐν τῷ α' βιβλίῳ τῆς αὐτοῦ Ἀρχαιολογίας, εἰς ὑπῆρξε τῶν υἱῶν τοῦ Ἰάφειθ, κατὰ καὶ τὸ δέκατον τῆς Γενέσεως. Ἐπεὶ δὲ ἄρα κατώκησε τὴν Σκυθῶν εὐρύχωρον χώραν, ἀπὸ τῆς οἰκοθεν ἐπωνυμίας πᾶσα ἐκείνη ἐπεκλήθη Μαγῶγ. Ἔνθεν τοι μιᾶ φωνῆ, ἐνὶ τε ὀνόματι σωρηδὸν συλλεγμένοι Σκύθαι προσαγορεύονται. Καὶ οὗτοι γέ μιν οἱ νομάδες καὶ σπαράδες καὶ οἱ τὴν Κασπίαν ἔχοντες θάλασσαν, καὶ μένοντες κεκλεισμένοι ἐν ταῖς Χαλκείαις Πύλαις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου, ἔσονται στρατευσόμενοι κατὰ τὸν θεῖον χρησμὸν τοῦ ἀρχιερέως Ἰππολύτου κατὰ τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς στρατευομένης κατὰ Ἱερουσαλήμ· δηλονότι· σὺν οἷς συναχθήσονται καὶ τὰ παραπλήσια ἔθνη τὰ βάρβαρα, τὰ θηριώδη τε καὶ ἀπάνθρωπα κατὰ τῶν ὁσίων ζώντων οὐκ ἀναμιωτὶ μάχεσόμενα! . . . . .

Πρόσθετες εἰ βούλει καὶ τὸ πάνσοφον αἰνίγμα τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ Ἀνδρέου, τοῦ φήσαντος

1) Παραλείπεται ὡδε ἡ ἐπομένη περίοδος.

γενησομένην τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ στοιχείῳ τοῦ ἀλφαβήτου, ἀμέλει διὰ τοῦ ρ. Τούτοις ἄρα ἐπόμενος ὑπογράφω καὶ γὰρ ἱκανώτατα, μὴδ' ὀτιοῦν ἀντιλέγων ἢ ἀνθιστάμενος, οἶμαι δὲ ὡς καὶ οὐδεὶς τῶν εὐφρονούντων καὶ εὐλογιστῶν ἐναντιωθήσεται μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται.

Τοιγαροῦν πείσθητι καὶ αὐτὸς τοῖς εἰρημένοις, ἐλλογιμάτατε, καὶ μὴ ζήτει μείζω καὶ ὑψηλότερα, ἔξω τῆς λεωφόρου φερόμενος. Πυπόρου καὶ ἄλλων πολλῶν ὡς παρενθησόμενος διὰ πέρραγα, πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τρόπος τῆς ἐπιστολῆς οὐ στέργει τὸ μήκος ἐπὶ πολὺ ἐκτεινόμενον, συστείλας τῷ ἱστίῳ τοῦ λόγου, πρὸς τὸν εὐλίμενον ὄραμα τῆς σιωπῆς χαίρων κατὰ γομαι, καταβοῶν σοι τὸ ἐπιδατήριον.

Ἐρωμένως δι' ἄλλοις ὑγιαίνων κατ' ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἔσω τοῦ παθήματος καὶ τὸν ἔξω τοῦ σώματος.

Ἀχρᾶ', Ὀκτωβρίου κζ'.

Τῆς σῆς πανοσιότητος θερμὸς εὐχέτης
Παῖσιος ὁ Διγαρείδης Χίος, ὁ Γαζέων.

ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

55.

Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀδριανουπόλεως καὶ συναδελφῷ ἡμῶν κύρ Νεκτάρῳ, Νεκτάρῳ πρώτῳ Ἱεροσολύμων πατριάρχῃ τὸν ἐν Χριστῷ ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Ἐδεξάμεθα καὶ τὴν ἐναγχος μετὰ τῶν ἀδελφῶν πεμφθεῖσαν ἐπιστολήν, ἐν ἣ ἡμῶν πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἀπῆται ἡ σὴ θεοσεβεία, πρὸς ἣν ἡμεῖς καὶ πρὸ τῆς ἀπαιτήσεως σπεύδοντες ἡμεῖν, πέμπεται δὲ σοι νῦν. Ἐπεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἔθος πρὸ τῆς ἀναγνώσεως παντὸς βιβλίου ζητεῖσθαι, τίς δηλαδὴ ἢ ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου, τίς τε ὁ συγγραφεὺς, καὶ εἰ γνήσιον τὸ βιβλίον τοῦ συγγραφέως, καὶ τί τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ τέλος πρὸς τί ἂν χρησιμεύσειεν, ἕκαστον τούτων εἰπεῖν ἔρχομαι. Ἐπιγράφεται μὲν τὸ βιβλίον Ἱστορικόν, εἴτ' οὖν Πρακτικὰ τοῦ Φλωρεντινοῦ συνεδρίου ἐκείνου, ὁ δὲ ταῦτο συγγραψάμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀρχῶν ἦν, μέγας Ἐκκλησιαρχῆς τὸ ἀξίωμα, Σιλβέστρος τοῦνομα καὶ Συροπούλος τὸ γένος· ὅτι δὲ καὶ γνήσιον τούτου τὸ βιβλίον, καταφανὲς ἐστὶν ἀπασὶ τοῖς μετιούσι· παρῆν γὰρ οὗτος τοῖς τότε λεγομένοις τε καὶ πραττομένοις ἐκεῖσε, ἐλκόμενος πρὸς Ἱταλίαν σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκοντὶ ἀέκοντι θυμῷ, καὶ τὰ πάντα ἀκριβῶς ἰδὼν τε καὶ γνωρίσας ἀληθῶς διέξεισι. Τὸ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος, δεῖξαι προβάλλεται, ὅτι τὴν μὲν ἀρχὴν κατὰ τρόπον οἰκουμενικῆς συνόδου συνηθροίζετο· συνεκροτεῖτο γὰρ παρὰ πάσης ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας σὺν αὐτῷ βασιλεὺς αὐτοκράτορι· τὰ δ' ἐντεῦθεν ἄχρι τέλους πάντα βίαια καὶ τυραννικὰ ὑπῆρχον, καὶ πρὸς τοῦτο μόνον ἀφορῶντες Λατῖνοι, ὑπὸ τὸν Πάπᾶν πᾶσαν ὑποτάξαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κεφαλὴν αὐτὸν κυρῶσαι τῶν Συνόδων, ὅπερ πρὸ πολλοῦ Λατῖνοι ὠνειροπόλουν. Χρήσιμον δ' ἀντιλέγειν καὶ ἀντιφέρεισθαι παντὶ ὀρθῶ φρονούντι πρὸς τοὺς πειρωμένους δεικνύειν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο γνησίαν οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ τοὺς μὴ ταύτῃ πειθόμενους ἡμᾶς σχισματικούς καὶ ἀκολούθως αἰρετικούς ἀποκαλοῦντας· οἱ μὲν γὰρ Λατῖνοι τὴν περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἡμῶν τῶν Ἀνατολικῶν δόξαν αἰρεσιν μὴ ἔχοντες ἀποδεικνύειν, μᾶλλον δὲ καὶ ὀρθόδοξον τινὲς ἐξ αὐτῶν ὁμολογοῦντες, πρὸς ἕτερά τινα ἐτρέπησαν, ἐξ ὧν πειρῶνται, μὴ δεχομένους ἡμᾶς ταῦτα, ὡς προφανεῖς καινοτομίας, σχισματικούς καὶ αἰρετικούς ἀποκαλεῖν. Τρία δὲ ταῦτά εἰσιν ἐφ' οἷς μᾶλλον ἐπερείδονται, πρῶτον μὲν ἡ κακῶς ἐπινοηθεῖσα κατὰ πάσης τῆς καθόλου Ἐκκλησίας αὐτοκρατορία τοῦ Πάπα· δεύτερον, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου γέγονε συνοδικὴ ἔνωσις ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, ὡς φασὶ, γνησίαν καὶ κανονικὴν· καὶ τρίτον, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τὸ Φλωρεντινὸν προβάλλονται, γνησίαν καὶ αὐτὸ ἀποκαλοῦντες σύνοδον· τοὺς γοῦν τὰ τρία ταῦτα μὴ ἀποδεχομένους, σχισματικούς ἀποκαλοῦσι καὶ αἰρετικούς, τὸ μὲν φάσκοντες, ὅτι τοῦ Πάπα ἀπεσχίσθησαν, τὸ δ' ὅτι τὰς εἰρημένας συνόδους μετὰ τὸ ἐνωθῆναι ἠθέτησαν. Καὶ τις γὰρ φράτωρ τῆς συμμορίας τῶν Φραγκισκάνων, Πέτρος τοῦνομα, τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων μαγιστάρων τῆς θεολογίας, τὰ τρία ταῦτα προβάλλεται ἐν ὀλοκλήρῳ βιβλίῳ προσκομισθείσῃ ἡμῖν παρ' αὐτοῦ τῇ σφῶν διαλέκτῳ, πρὸς ἧ καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῇ ἐνούσῃ δυνάμει πεποιήκαμεν. Ἀμφω δὲ τὰ βιβλία ἐπιφέρεται ὁ μακαριώτατος, καὶ σοφώτατος πατριάρχῃς Ἱεροσολύμων κύρ Δοσίθεος, ὁ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ, εἰ βουλευτὸν τῇ σὴ θεοσεβείᾳ, εὔροις ταῦτα παρ' αὐτῷ. Τὸ δὲ νῦν πεμπόμενον ἱστορικὸν τοῦ Συροπούλου μενέτω παρὰ τῇ σὴ φιλοπόνῳ σπουδῇ, καὶ ἐναποταμιευέσθω τῇ ὑμετέρῃ βιβλιοθήκῃ· οἶδα γὰρ σοῦ τὴν θεοσε-

μενος πρὸς Ἱταλίαν σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκοντὶ ἀέκοντι θυμῷ, καὶ τὰ πάντα ἀκριβῶς ἰδὼν τε καὶ γνωρίσας ἀληθῶς διέξεισι. Τὸ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος, δεῖξαι προβάλλεται, ὅτι τὴν μὲν ἀρχὴν κατὰ τρόπον οἰκουμενικῆς συνόδου συνηθροίζετο· συνεκροτεῖτο γὰρ παρὰ πάσης ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας σὺν αὐτῷ βασιλεὺς αὐτοκράτορι· τὰ δ' ἐντεῦθεν ἄχρι τέλους πάντα βίαια καὶ τυραννικὰ ὑπῆρχον, καὶ πρὸς τοῦτο μόνον ἀφορῶντες Λατῖνοι, ὑπὸ τὸν Πάπᾶν πᾶσαν ὑποτάξαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κεφαλὴν αὐτὸν κυρῶσαι τῶν Συνόδων, ὅπερ πρὸ πολλοῦ Λατῖνοι ὠνειροπόλουν. Χρήσιμον δ' ἀντιλέγειν καὶ ἀντιφέρεισθαι παντὶ ὀρθῶ φρονούντι πρὸς τοὺς πειρωμένους δεικνύειν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο γνησίαν οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ τοὺς μὴ ταύτῃ πειθόμενους ἡμᾶς σχισματικούς καὶ ἀκολούθως αἰρετικούς ἀποκαλοῦντας· οἱ μὲν γὰρ Λατῖνοι τὴν περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἡμῶν τῶν Ἀνατολικῶν δόξαν αἰρεσιν μὴ ἔχοντες ἀποδεικνύειν, μᾶλλον δὲ καὶ ὀρθόδοξον τινὲς ἐξ αὐτῶν ὁμολογοῦντες, πρὸς ἕτερά τινα ἐτρέπησαν, ἐξ ὧν πειρῶνται, μὴ δεχομένους ἡμᾶς ταῦτα, ὡς προφανεῖς καινοτομίας, σχισματικούς καὶ αἰρετικούς ἀποκαλεῖν. Τρία δὲ ταῦτά εἰσιν ἐφ' οἷς μᾶλλον ἐπερείδονται, πρῶτον μὲν ἡ κακῶς ἐπινοηθεῖσα κατὰ πάσης τῆς καθόλου Ἐκκλησίας αὐτοκρατορία τοῦ Πάπα· δεύτερον, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου γέγονε συνοδικὴ ἔνωσις ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, ὡς φασὶ, γνησίαν καὶ κανονικὴν· καὶ τρίτον, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τὸ Φλωρεντινὸν προβάλλονται, γνησίαν καὶ αὐτὸ ἀποκαλοῦντες σύνοδον· τοὺς γοῦν τὰ τρία ταῦτα μὴ ἀποδεχομένους, σχισματικούς ἀποκαλοῦσι καὶ αἰρετικούς, τὸ μὲν φάσκοντες, ὅτι τοῦ Πάπα ἀπεσχίσθησαν, τὸ δ' ὅτι τὰς εἰρημένας συνόδους μετὰ τὸ ἐνωθῆναι ἠθέτησαν. Καὶ τις γὰρ φράτωρ τῆς συμμορίας τῶν Φραγκισκάνων, Πέτρος τοῦνομα, τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων μαγιστάρων τῆς θεολογίας, τὰ τρία ταῦτα προβάλλεται ἐν ὀλοκλήρῳ βιβλίῳ προσκομισθείσῃ ἡμῖν παρ' αὐτοῦ τῇ σφῶν διαλέκτῳ, πρὸς ἧ καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῇ ἐνούσῃ δυνάμει πεποιήκαμεν. Ἀμφω δὲ τὰ βιβλία ἐπιφέρεται ὁ μακαριώτατος, καὶ σοφώτατος πατριάρχῃς Ἱεροσολύμων κύρ Δοσίθεος, ὁ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ, εἰ βουλευτὸν τῇ σὴ θεοσεβείᾳ, εὔροις ταῦτα παρ' αὐτῷ. Τὸ δὲ νῦν πεμπόμενον ἱστορικὸν τοῦ Συροπούλου μενέτω παρὰ τῇ σὴ φιλοπόνῳ σπουδῇ, καὶ ἐναποταμιευέσθω τῇ ὑμετέρῃ βιβλιοθήκῃ· οἶδα γὰρ σοῦ τὴν θεοσε-

βειαν περί πολλοῦ ποιείσθαι βιβλιοθήκην τελείαν συναθροῖσαι, ὑπὸ τῆς ἀγαν σου φιλομαθείας ὁρμώμενος καὶ τῆς πρεπούσης ἀρχιερατικῆς ἀξίᾳ σπουδῆς. Τίς γὰρ ἄλλος ἐπιμονέστερόν σου ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐντρύφῃν εἴωθε, καὶ πολυπειρίαν ἐκ τούτων ὅτι μάλιστα συνέλεξατο; Εἰ δὲ ἀξιώσεως καὶ τύπῳ τὴν βίβλον ἐκδοθῆναι, ἔση πραγμάτων ἀθανάτων κἂν τούτῳ ἐραστής· οἴονται γὰρ οἱ Λατῖνοι ἐξαπατωμένους ἑαυτοὺς, τοῖς ἐν Ρώμῃ τυπωθεῖσι πρακτικοῖς πειθόμενοι, εἰ καὶ παρ' ἐκείνοις πολὺ τὸ βίαιον φέρεται, ὡς ἐν ἄλλοις ἡμεῖς γράφοντες ἐδείξαμεν· πεφιλοπόνηται δ' ἡμῖν καὶ πῖναξ τῆς βίβλου κατ' ἀρχάς ἐκτεθείς. Ἐρωμένως μοι διακωφῆς ἐς ἡλίους μακροῦς, ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὐ εἴπῃ.

Κατὰ τὸ ἀγοσ^{ον} ἔτος τὸ σωτήριον, Θαρ-
γηλιῶνος πέμπτη μεσοῦντος.

Ἐξ ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ.

Ὁ πρῶν Ἱεροσολύμων Νεκτάριος.

56.

Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, κυρίῳ κυρίῳ Διονυσίῳ, Νεκτάριος πρῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχῃς υἱεῖαν, εὐπραγίαν, ὡς ἐν Χριστῷ ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ.

Ἀνέμῳ δουλεύει θάλασσα, ἡ παροιμία φησί, καὶ οἱ τῶν Λατίνων σχολαστικοὶ τῇ φυσιώσει καὶ τῷ τύφῳ τοῦ σφῶν ἀρχιερέως Ρώμης δεδούλωνται καὶ κινουῦνται ὡς κύματα μακρὰ νότου Ἰκαρίοιο, τὰ μὲν εὐρὸς τε, νότος τε ὄρορ' ἐπαίξας λάβρος ἐπαιγίζων, βρέμεται δὲ μεγάλῳ αἰγιαλῷ τῇ τῆς ἀληθείας στερρότητι προσηρηγόμενα καὶ εἰς ἀφρόν διαλυόμενα· σμαραγεῖ δὲ τε πόντος, αἱ τῶν ἀπλουστέρων ἀκοαὶ καταβροντώμεναι ταῖς τούτων θέσεσι τε καὶ ἀντιθέσεσι ἀγωνιζομένων συνιστᾶν, ὅτι θυμὸς μέγας ἐστὶ τῷ Πάπῃ, ὅτι τε ἡ τούτου τιμὴ ἐκ Διὸς ἐστὶ, φιλεῖ δὲ μητιέτα Ζεὺς· ὁμηρικῶς γὰρ ἀπαντᾶν χρὴ πρὸς τοὺς οἰομένους ὁμηρίζειν καὶ κυκεῶνα τὰ πάντα ποιούνας, ὅτι καὶ τῶν τοῦ Ὀμήρου ἐπῶν οὐκ ὠκνησαν τὴν τοῦ Πάπα δεικνύειν μοναρχίαν· λέγοντος γὰρ ἐκείνου, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἔστω, εἰς βασιλεύς, ὃ ἔδωκε Κρόνου παῖς σκῆπτρον, καὶ ὡς νόμον αὐτεξουσίου μοναρχίας τὴν τοῦ ποιητοῦ γνώμην δεξάμενοι πρὸς τὴν τοῦ Πάπα μοναρχίαν ἀδεῶς τὸν λόγον ἐφαρμύζουσιν, ὅτινες ὁμηρίζειν ἐπαγγελόμενοι τὰ τοῦ Ὀμήρου οὐ συνίασιν. Ἐφη μὲν οὖν ἀληθῶς ἡ ποίησις, ὅτι ὁ Κρόνου παῖς (σι-

γάσθω νῦν ἡ ἀλληγορία) τῷ βασιλεῖ δέδωκε τὸ σκῆπτρον, ἀλλὰ προστίθησιν, ὅτι καὶ τὰς θέμιστας· ὅπερ ἀριδῆλως τὴν ἐννομον βασιλείαν ὑπεμφαίνει. Βασιλεύει μὲν γὰρ ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ διὰ τῶν νόμων· καὶ βασιλεύει μὲν τοῦ πλήθους, βασιλεύεται δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν νόμων, τῶν νόμων δ' ὑπεκστὰς εἰς τυραννίδα τὴν βασιλείαν μετήμειψε. Τοῦτο δὲ οἱ σχολαστικοὶ περὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Πάπα διαλεγόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες φαίνονται· οὐ γὰρ, ἐν οἷς ἀποφαίνονται, ἐννομον τὴν ἀρχὴν τούτου λέγουσιν ἀλλὰ τυραννικὴν. Φασὶ δὲ καὶ κεφαλὴν αὐτὸν τῶν συνόδων καὶ νόμων ἀπάντων κύριον, ἵνα οὓς ἀν βούληται ἀκυροῦν, οὓς δ' αὖ ἀποδέχεται· καὶ τοῖς μὲν, ἑτέροισι ἰδίους ἀνεισάγειν, ἀπὸ δὲ τῶν, ἀφαιρεῖν, μηδενός, ὡς φασιν, ἀντειπεῖν ἐξουσίαν ἔχοντος. Λέληθε δ' αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα δυσχερῆ τῇ παραβάσει τῆς Ὀμήρου ἀσφαλοῦς (ὡς οἴονται) νομοθεσίας, ὅτε τὸν τοῦ δικαίου νόμον Ἀτρείδης παραβάς, τὸν μέγ' ἄριστον τῶν Ἑλλήνων ἀτιμάσας, καὶ θεοῖς αὐτοῖς ἐχθιστος ἐγένετο, καὶ οὐλλος ὄνειρος αὐτῷ καταπέμπεται, καὶ ἀπατάται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δυστυχεῖ τὰ δεινότερα, οὐ μόνον ὅτε πολεμῶν ἦν, ἀλλὰ καὶ οἰκοὶ ἐπαναστρέψας. Ἐπεὶ οὖν οὗτοι τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου τῷ Πάπα προσαρμύζουσι, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἄτοπον, οἶμαι, ποιούμεν τανῦν οὕτω πως τὰ ἐκείνου τοῖς τοῦ Πάπα συγκρίνοντες· δείκνυται γὰρ καὶ οὗτος τὸν νόμον ἀθετήσας τοῦ δικαίου, ὅτι αὐτοκρατορίαν αὐχεῖ ἑαυτῷ, οὔτε παρὰ τῶν πατέρων ταύτην λαβὼν, οὔτε παρὰ τῶν ἀποστόλων, πολλῷ μᾶλλον οὐδ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σωτήρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Οὕτω δὲ φημι, παναγιώτατε καὶ σοφώτατε ἀδελφέ ἐν Χριστῷ καὶ δέσποτα, οὕτω δὲ φημι (ἵνα τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν) καὶ οἱ σχολαστικοὶ τῶν Λατίνων δεδούλωνται τῇ φυσιώσει τοῦ Ρωμαίων ἀρχιερέως, ὅπου ἕκαστος αὐτῶν φιλοτιμότερος ἄλλου ἀγωνίζεται φανῆναι γράφων καὶ διαλεγόμενος περὶ τῆς τούτου ἀρχῆς· ὁ δὲ ἀσμένως ἀποδεχόμενος ἀμείβεται τούτους ὑπερβολικοῖς τοῖς χαρίσμασι· τῷ μὲν γὰρ ἀγιωσύνης δωρεῖται μετὰ θάνατον ὄνομα, ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ ἀρετῆς κατορθώματι εἰμῆ ὅτι τὴν τοῦ Πάπα ὑπεροχὴν γράψας ὑπερηύξησε καὶ λόγοις ἐκράτυνεν· ἕτερον δὲ ἐρυθροβαφεῖ σκιαδίῳ τετίμηκε, τούτου καὶ μόνου ἕνεκα ὧν καὶ τὰ ὀνόματα πασιδὴλα ὄντα ἐκὼν ὑπερβήσασμαι. Τὸν δ' ἄρτι ἀναφανέντα σχολαστικὸν καὶ μαίστορα (κατὰ Λατίνους εἰπεῖν) τῆς θεολο-

γιας, και τοιαύτης, ως ἐδόκει, και αὐτὸν τιμῆς ὀρεγόμενον, λέξων ἔρχομαι τῇ ἀδελφικῇ σου συμπνοίᾳ. Οὗτος τοιγαροῦν τῆς συμμορίας ὧν τῶν ἐνταῦθα οἰκούντων φρατόρων, χάριν προσκυνήσεως δῆπου ἐπιδημήσας τῇ Ἁγίᾳ Πόλει, τὴν βίβλον ταύτην λατινιστί, ως ἄφεται ἢ σὴ παναγιότης, συντεταχῶς προσενηνοχεν ἡμῖν, ὕλην ἄλλην τῆς συγγραφῆς μὴ ὑποβείς, εἰμὴ τὸ δεῖξαι και αὐτός, ὅτι ἦν ὁ Πάπας ἔλαχεν ἐκκλησιαστικὴν διέπιν ἀρχήν, καθολικὴ τε ἐστὶ και αὐτοκρατορικὴ, και τὸ ἐπαχθέστερον, μὴ δυναμένην ἀμαρτῆσαι πώποτε. Οὐκ οἶδα δ' ἂν εἴνα σκοπὸν πρὸς ἡμᾶς ὁ γεννάδας εἶχεν, ἢ πείσειν ᾤετο τοῖς τοιούτοις αὐτοῦ λόγοις, ἢ πρὸς ἀγῶνα και λόγων ἀμιλλαν προσεκαλεῖτο. Ἄλλὰ τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ὄναρ ἰδεῖν ἤλπισεν ἂν, ἢ ψάμεθα δὲ τοῦ δευτέρου τὸν ἐνόητα τρόπον ἀπαντήσαντας. Ἄμφω δὲ τὰ βίβλω κομιζέει πρὸς ὑμᾶς ὁ μακαριώτατος και σύμφρων ἡμῶν τε και ὑμῶν ἀδελφός· πάλαι μὲν γάρ τὸν περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ὀρθοῦ λόγου ζῆλον τεθαυμάκαμεν τῆς θεοσόφου σου ψυχῆς, ἐφ' ᾧ σε νομίζω και τὸ πνεῦμα φέρον ἦκεν ἐπὶ τὴν ἀκραν τῆς οἰκουμένης καθέδρας περιωπῆν, ως ἄξιον ἐργάτην τοῦ μυστικοῦ ἀμπελῶνος Χριστοῦ, δυνάμενον τὰ τῶν ἑτεροδοξούντων νόθα ἐκτέμνειν βλαστήματα και πρόρριζα ἀνασπᾶν, τὰ δὲ εὐθαλή και καρποφόρα κλήματα ζεούση καρδίᾳ περιποιεῖσθαι. Και μεμφέτω μηδεὶς ἡμᾶς τῆς συγγραφῆς ταύτης, μὴ πρότερον ἐγκύψας ταῖς παρ' ἐκείνου προβληθείσαις θέσεσιν, εἴτε και ἀντιθέσεσιν, και τοῖς τῶν θέσεων τμήμασι και τοῖς ἄλλοις ἀπασιν, οἷς καθ' ἡμῶν ἐχρήσατο λόγοις· οὐ γάρ ἂν ποτε (νῆ τὴν ἱεράν σου ψυχὴν) εἰς τοιούτους ἐχωρήσαμεν λόγους, μὴ διδόντος ἐκείνου τὰς ἀφορμάς· νῦν δὲ εἰ σιγὴν ἐχρῆν ἡμᾶς ἀγειν πρὸς τὰς παρ' ἐκείνου καθ' ἡμῶν ἀλαζονείας και ὕβρεις, τοσαύτας τε και τοιαύτας οὐσας, οὐδεὶς οἶμαι τῶν ὀρθῶν φρονούντων εἴποιεν ἂν. Κοινῇ μὲν γάρ οὗτος κατὰ πάντων ἡμῶν τῶν Ἀνατολικῶν ἀναρριπίζει τὸν πόλεμον, σχισματικούς ἀπαντας, και ἀκολούθως (ὡς φησιν) αἰρετικούς ἀποκαλῶν, ἰδίως δὲ κατὰ τοῦ οἰκουμένου Ἰουάνου τῆς Νέας Ρώμης, και τῶν ἐνόμως και δικαίως ἀπονεμηθέντων αὐτῷ πρεσβείων παρὰ τε συνοδικῶν κανόνων ἀνωθεν και βασιλικῶν διαταγῶν. Ἐδακνε γάρ, και ἔτι και νῦν δάκνει ὁ τῆς φιλοτιμίας δεινὸς σκώληξ αὐτῶν τὴν καρδίαν περὶ τοῦ Οἰκουμένου προσφωνήματος, και πάντα κάλω ἐκ πολλοῦ κινουσι πρὸς τὸ κατασιγᾶσαι τὴν φωνήν, τῷ τῆς παλαιᾶς Ρώμης προέδρῳ,

ταύτην μόνῳ ἀρμόζειν οἰόμενοι. Τοὺς δὲ γε συνοδικούς ἐκείνους κανόνας τοὺς τὰ ἴσα πρεσβεία τῷ Ρώμης και τὸν τῆς Νέας ἔχειν διορίζοντας ἀπαλείφειν μὲν οὐ δύνανται, ἂν και τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἀράσσωσι, πειρῶνται δὲ τοὺς μὲν παρερμηνεύειν, τοὺς δὲ παραγράφειν. Τίς οὖν πρὸς Θεοῦ ἡλίθιος οὕτω, ταῦτα και τοσαῦτα τοῦ καλοῦ τούτου φράτορος καθ' ἡμῶν τερατευομένου, ὥστε γλώσσαν ἐπισχεῖν και χεῖρα μὴ κινεῖν πρὸς γραφικὴν ἀπάντησιν; Εἰ γάρ ἐσιωπῶμεν, δυοῖν ὑάτερον ἐπηκολούθησεν ἂν, ἢ ὅτι συγκατεθέμεθα τοῖς αὐτοῦ λόγοις, τῆς σιωπῆς συγκαταθέσεως τινος οὐσίας, ἢ ὑπ' ἀμνηχανίαν εἰς ἀπάντησιν οὐχ οἶοί τε ἡμεῖς· και τοῦτο γάρ τό γε νῦν ἔχον Λατῖνοι ἐπισκώπτουσι ἡμῶν τῶν ἀνατολικῶν, ἐκβαρβαρῶσαι πάντη λέγοντες τὸ τῶν Ἑλλήνων πάλαι σοφώτατον γένος. Ἄγνοουσι δὲ ὅτι Ἑλλήνων μαθηταὶ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν λόγου ἀνωθεν καθεστήκασι; ἀλλὰ και τό γε νῦν εἶναι ὁ μικρότερος τῶν Ἑλλήνων μεζῶν αὐτῶν ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ ὠχυρωμένος· ἀπλοῦν γάρ ἢ ἀλήθεια, πολυσχιδῆς δὲ τὸ ψεῦδος, τέχνη μόνη διαλεκτικὴ συγκαλυφθῆναι δυνάμενον, κοσμούμενον ἀκόσμῳ περιβόλῃ, τῷ ἄρα, και τῷ μῶν, και τοιγαροῦν, οἷς μέγα φρονούσιν οἱ τῶν Λατίνων σχολαστικοί, μὴ εἰδότες ὅτι τὸ ἄρα και ἄρα πολλούς τῇ αἰωνίῳ ἀρᾷ παρέπεμψεν. Ἄλλ' ἔμπης εἶνα μὴ ἐπὶ πολὺ χάλρειν αὐτοὺς ἐάσωμεν, χρὴ και ἡμᾶς ὡς οἶόν τε πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν καθ' ἡμῶν σκευωρήματα ἀπαντᾶν, και ἀλλήλοις τῇ συμπνοίᾳ τοῦ πνεύματος συναντιλαμβάνεσθαι, οὐ περ τυχεῖν θαρροῦμεν παρὰ τῆς σῆς θεσπεσίας ψυχῆς και τῶν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀδελφῶν, ποιμένων τε και συμποιμένων τῶν λογικῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων και τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τροφίμου τε και προασπιστάς· ὧν και τὰς εὐχάς, και πρὸ αὐτῶν τῆς σῆς ἱεράς ψυχῆς, ἐπιγενέσθαι μοι δοσεῖ ἡμέραι εὐχομαι.

57.

Τῷ αὐτῷ ἀντεπιστατικῇ.

Ἦκεν εἰς ἡμᾶς και αὐθις τὰ τῆς ἱεροαγίας σου χεῖρὸς σεβάσματα και ἱερά γράμματα, ἀδελφικῆς ὅτι μάλιστα γέμοντα ἀγάπης και συμπνοίας πνευματικῆς· ἀπεδέξατο γάρ, ὡς δοκεῖ, τὰς πρὸς τὸν φράτορα ἐκείνον πεπονημένας ἡμῖν ἀντιρῆσεις κατὰ τῆς κακῶς ἐπινοηθείσης ἀρχῆς τοῦ κορυφαίου τῶν Λατίνων, ἐν οἷς ἐκθειάζεις ἡμᾶς, τῶνδ' οὖν δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, οἷα τῆς

ἀληθείας προαπιστής καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὑπεραγωνιζόμενος. Ἡμῖν γὰρ εὖ ἴσθι, ὦ θεία καὶ ἱερά κεφαλή, οὐδὲν ἐπαίνων μέλει, τῆς ἡλικίας ἤδη τὸ φιλότιμον ἅπαν καταλυσάσης, ἀληθεία δὲ ὡσπερ συνεζήσαμεν οὕτω καὶ τῶν τῆδε συναπελθεῖν καὶ λίαν ἡμῖν περισπούδαστον, καὶ τοῦτο εὐχῆς ἔργον παρ' ἡμῖν μὴ συναπαχθῆναι ποτε ταῖς σκιώδεσι τῶν ἀντιδοξούντων μηχανορραφίαις, καὶ ὅτι πλείστα λέγουσι τερατευόμενοι. Λοιπὸν δὲ ἐπὶ τῇ θεοσόφῃ σου ψυχῇ τὰ ἀπλῶς οὕτως καὶ ἀκάλως ἡμῖν ἐκπεφασμένα καλλύνειν τε καὶ λαμπρότερα ἀποδεικνύειν τῇ ἀξίᾳ τῆς ὑπεροχικῆς σου ἀρχῆς. Τίνοι γὰρ ἄλλῳ τοῦτο ἀρμόζει; τὸ μὲν γὰρ ἀντέχεσθαι τῶν ὀρθῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων πρὸ πολλοῦ ἢ πείρα ἡμῖν παρεστήσατο, τὸ δ' ἔστι καὶ τούτων γενναίως τῇ ἰσχύϊ τοῦ Πνεύματος ὑπερασπίσεις ἐξυπερδεξίου τῆς οἰκουμένης Καθέδρας, καὶ πράγμασιν αὐτοῖς δεικνύται καὶ ἡ τὰ ἐκεῖ τῷ πτερῷ διατρέχουσα φήμη διατρανοῖ. Ἡμεῖς δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων τοῦτο καταμαθόντες, οὐχ ἦττον καὶ παρὰ τοῦ μακαροφίλου καὶ ἀδελφοῦ τῆς σῆς παναγιότητος κύρ. . . . , ἡμῖν δὲ ὁμοφύχου, ὅς καὶ πρότερον δι' εὐφήμου γλώττης ἤγεν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑναγχος ἀποσταλείσιν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ διὰ θαύματος ἔχει τὴν τὰ πάντα ὡς ἔχρην ἀκριβῶς διευθετούσαν αὐτῆς σύνεσιν καὶ τῶν αὐτῆς καλῶν πλείστα ἄλλα γράφων διηγείται, καὶ λέγειν περιττόν, ἵνα μὴ κολακεία δόξωμεν ἀμαυροῦν τὴν ἀλήθειαν.

Πρὸς δὲ τὰ λεγόμενα ἐν τοῖς ἱεροῖς σου γράμμασιν, ὅπως βεβαρημένος τυγχάνει λίαν ὁ ἀποστολικὸς ὑμῶν θρόνος παγχαλέποις χρέεσι, προσθήσω καὶ γὰρ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων παγχαλεπωτέροις καταντλούμενον, οὐκ ἀνακλαιόμενος τόσῳ ὅσῳ συναλγῆσαι, εἴ γε καὶ ἀλγεῖ τὸ τοῦ φρονήματος ἀνδρικὸν καὶ γενναῖον τῆς σῆς μεγαλοψυχίας, καὶ μὴ μάλλον ἡδεταὶ κατορθούσα καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανάγουσα τὰ τοῖς ἄλλοις δοκοῦντα δυσανάγωγα. Ἀλλὰ γε τὸ ἡμέτερον τῇ πολυκεφάλῳ ἐκείνῃ ἀπεικάζειν ἂν τις ἀνὴρ ἐπιήβολος, δέκα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς τεμνομένης ἀναφουόσῃ· ἄλλος γὰρ ἄλλοθεν καὶ ἄλλῃ ἄλλος αἰτία ἔσαι ὦραι ἡμῖν αἶε ἐπιφύονται· καὶ τὸν μὲν οὕτω τῆς πάλης προὔπεμψαμεν, καὶ ἕτερος ἐπιτρέχει· καὶ τὸν μὲν τιθασσεύομεν, ὁ δ' ἀγριαίνεται, ἔσθ' ἂν μὴ λάθῃ. Τίνες δ' οὗτοι; κριταὶ ἀδικοὶ καὶ πικροὶ συκοφάνται τοῖς δικαστηρίοις παρακαθήμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν, οὕμενον ἐκδικεῖν τὰς ἀρχὰς ἐξωνοῦμενοι, οἱ δ' ἵνα πόρον ἐκ τῆς συκοφάντου

γλώττης αὐτὸν σχοίεν, συμπεριδυναστεύοντες ἴν', ὡσπερ αὖραι τὰ σπέρματα διαφθείρουσιν, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ τὰς ἀρχὰς. Τῶν τοιούτων δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῃ οὐδεμιᾷ πόλει πλείονα τῶν ἐνταῦθα εὔρειν· διὸ καὶ πολλάκις ἐμαντεύσαμεν, καὶ μαντεύομαι, τῶν πραγμάτων αὐτῶν πειθόντων μοι, ἀπογόνους τούτους εἶναι τῶν ἐπὶ Πιλάτου ἀναβρώντων. . . .

ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ ΜΑΚΡῩ

58.

Τῷ λογιώτατῳ καὶ σοφωτάτῳ καὶ ἐν διδασκάλοις ἀριστῳ κυρίῳ κυρίῳ Σωφρονίῳ τῷ Δαρακίῳ τῶν ποθουμένων ἐπίτευξιν.

Μὴ ἡμῖν ἀμνηστίαν ἐγκαλέσης τῆς σιωπῆς, λογιώτατε, ἣν ἐς δεῦρο παρετεινάμεν σοφωτάτοις σου γράμμασιν ἐντυχόντες, ἀλλ' οὐ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ἀποκριθέντες, δι' ὧν οὐχ ἦττον ἠνιόχην ἐπ' ἀληθείας τῷ καὶ αὐθις πιεζομένην αἰσθέσθαι τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν τῷ πάθει τῆς ὀφθαλμίας· Γίεως οὖν γένοιτό σοι Χριστὸς ὁ Κύριος, ὁ τὰς δυσίκτους νόσους τῶν ἀνθρώπων ἰώμενος. Ἴσθι μέντοι, ἀνδρῶν ἀριστε, ὡς οὐ μετρίως ψυχαγωγεῖς με ὅλως ἐν ἀθυμίᾳ δικάγοντα ἐστερημένον τῆς συντυχίας σου, λύων μου τὰς ἀπορίας τοῖς πανσόφοις σου γράμμασιν, καὶ δὴ που καὶ ὡς ἄλλου Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολὰς λογιζόμενος (οὐ τὸ βιβλίον κέκτημαι) ταῖς ἀποτεταμειυμέναις ἀποσημειώσεις καταλέγω, ἀκριβῶς τε καὶ ἀπαρραλλάκτως ἀντιγράφων ταύτας, ἵνα σου μεμνημένον εἴη τὸ ὄνομα μὴ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ γε καὶ τοῖς μετέπειτα. Δεῖ δὴ μοι ἀποκρίσεως παρὰ τῆς σῆς ἐλλογιμότητος εἰς τὰς ἀνακυπτούσας ἀπορίας μου, ἐπειδὴ περ ἀλλαχοῦ τὸ τοιοῦτον εὔρειν ἀδύνατον εἶκε γὰρ, ὡς τῇ πείρᾳ μεμάθηκα. Φέρε δὴ ταύτας εἰπώμεν.— Πῶς ἂν τις ἀκριβῶς διαγνοίῃ παρὰ τοῖς ἐξηγηταῖς τοὺς τέσσαρας τρόπους, ἱστορικὸν δηλαδὴ, ἀναγωγικὸν, ἀλληγορικὸν τε καὶ τροπολογικὸν, οὐ ἢ θεία Γραφή ἐξηγείται; τουτέστι κατὰ ποῖον σημαινόμενον ἐκληπτέον τὸ ὑπ' ἐκείνων ἐρμηνευόμενον; Παραδείγματος χάριν, τὸ «ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ», ὃ ἐρμηνεύων Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας φησὶ ζώνην δερματίνην τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν, καὶ τὴν ξηρανθεῖσαν συκῆν, τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων». Καὶ εἰ διαφέρει τρόπος τροπολογίας, ὅτι τὸν μὲν τρόπον ἐν λέξει, τὴν δὲ ἀλληγορίαν κατὰ σύνθεσιν γίνεσθαι

λεμαθῆκαμεν, ὃν τρόπον καὶ σολοικισμὸς βαρ-
 ζαρισμοῦ διενήνοχεν. Ἐρ' οὖν ἀλληγορίαν τὸ
 «ζώνην δερματίνην» κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύ-
 την εἶναι φήσομεν; ὡς καὶ τὸ «χειμῶν ἔπεισι
 τῷ Σωκράτει, καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ χιόνι
 πολλῇ νέμπται», ἀντὶ τοῦ ἐγήρασε, καὶ ἐλευ-
 κάνθησαν αἱ τρίχες αὐτοῦ; Ἴην δὲ σικκῆν τί;
 καὶ εἰ ὁρθῶς παραδειγματίζεται τι εἰς τὸν
 ἐναγωγικὸν τρόπον, ἐκδήντι τούτων τὴν ἐρμη-
 νείαν δι' αἰτήσεως τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς
 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», οὐρανὸν μὲν φάσκον-
 τι τὸν σαρκωθέντα Λόγον, γῆν δὲ Μαριάμ τὴν
 κητέρα αὐτοῦ ἐννοητέον· ἔχει δ' ἀπορίαν τὸ
 λεγόμενον· εἰ γὰρ τὸν Λόγον ἢ λόγον ἐκλάβοι-
 μεν, πῶς προήμα ὁ τῷ Πατρὶ συνάναρχος
 καὶ ὁμοούσιος Λόγος, εἰμὴ τ' Ἀρείου φρονού-
 λεν; εἰ δὲ τὴν σάρκωσιν τούτου, πῶς ἐν ἀρχῇ,
 ἵπου γέ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων σεσάρκωται;
 ἀρχῇ δὲ τῷ τέλει ἀντίκειται, ὡς τὰ κατὰ
 διάμετρον. Ἔτι, τὸ «πρὸ τριῶν ἰδῶν Ἰου-
 δαίων», ὡς ἡμῖν γέγραπας, οὐκ ἐγνων· καὶ
 διατί ε, ἀλλ' οὐχί εε, οἷά που παρὰ τῷ Κε-
 δρηῶ Γεωργίῳ κείται, ὅς μόνην διαίρεσιν ποιεί-
 ται τοῦ μηνὸς εἰς τρία κατὰ Ρωμαίους, οὐ μὴν
 δὲ καὶ πῶς αἱ ἡμέραι τούτου καταμετροῦνται
 ἱερμηνεύει; Ἔτι, παρὰ τῷ Σουίδῳ, ἐν τῷ «τί-
 τλος» οὕτως κείται, καὶ ἀγνοῶ τὸ λεγόμενον:
 «Ἴτιλος (φησί) διαφέρει κεφαλαίου καὶ ὁ μὲν
 »Ματθαῖος ἔχει τίτλους ξη', κεφάλαια τνε'. ὁ
 »δὲ Μάρκος τίτλους μη', κεφάλαια λς'. ὁ δὲ
 »Λουκᾶς τίτλους πγ', κεφάλαια τμη'. ὁ δὲ
 »Ἰωάννης τίτλους ιη', κεφάλαια σδβ'». —
 Κεφάλαια ἡμεῖς ἴσμεν Ματθαίου μὲν κη', Λου-
 κᾶ δὲ κδ', Ἰωάννου τε κα' καὶ Μάρκου ις'.
 Ἔτι, ὁ κριτὴς ἐκεῖνος Ἐπιφάνειος, ὃν εἰς ἐπί-
 λυσιν ἤγαγες τῆς ἀπορίας μάρτυρα, τίς ἐστι;
 καὶ διατί κριτὴς; καὶ κατὰ τίνας ἠκμασε
 χρόνους; ἔδοξε γάρ μοι τῇ σῆ λογικότητι μάλ-
 λον ἢ ἐκεῖνη ἀγνωσμένην πεισθῆναι· οὐκ οἶδα
 γάρ εἰ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Ἀγίων ὁ
 πατὴρ πιστεύεται εἶναι· καὶ διατί οὐδεὶς
 τῶν Ἀγίων τοῦτο, δηλαδὴ τὸ γεννητὴν εἶ-
 ναι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, καθὼ ταυτοῦται καὶ
 προσδιορίζεται τῇ ἐκεῖνου ὑποστάσει, ὑπε-
 νίκατο, ὡς ὁ Ἐπιφάνειος λαμπρῶς ἔδογμα-
 τισεν; ἀλλὰ γὰρ ὁ θεολόγος ἐν τῷ πρὸς
 Εὐάγριον περὶ θεότητος λόγῳ οὕτως φησιν·
 «Ἰδέναί δὲ ἀκαλόουθον ἡμᾶς τοὺς τῆς ἀληθείας
 »ἐπιγνώμονας, ὡς ἀδιαίρετός ἐστι καὶ μονοει-
 »νδῆς ἡ θεία τε καὶ ἀμερῆς τοῦ κρείττονος οὐ-
 »σίας, πρὸς δὲ τὸ χρῆσιμον τῆς ἡμετέρας τῶν
 »ψυχῶν σωτηρίας καὶ μερίζεσθαι ταῖς ὀνόμα-

(ΕΒΔ, ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΖ')

»σίαις δοκεῖν. Μήποτ' ἄρ' ἀντικείμεθα δόξει
 τὸ ρητὸν τοῦ Ἀγίου τῇ δόξῃ τοῦ Ἐπιφανείου·
 τὸ γὰρ μερίζεσθαι ταῖς ὀνομασίαις τὰ θεία
 πρόσωπα καὶ διαιρεῖσθαι ἀπ' ἀλλήλων τῷ νῷ,
 ὡς δοκεῖ τῷ ἐκ Δαμασκοῦ λαμπρῷ φωστῆρι,
 τοῦ τὴν οὐσίαν γεννητὴν καὶ ἀγέννητον λέγειν
 καὶ πράγματι ἀπ' ἀλλήλων διακρίνεσθαι τὰ
 πρόσωπα, ὡς Κούρσουλας καὶ ἄλλοι, δοκεῖ
 πάντη διάφορον.

Γίνωσκε δέ, πάτερ σεβάσμιε, ὡς οὐδενὶ τὰς
 ἀπορίας ταύτας ἐκοίνωσα, μάρτυς ὁ ἐν οὐρανῷ
 πιστός, ἀλλὰ μόνος κατὰ νοῦν ἀναπολήσας ἠ-
 πόρησα. Τίνος δὲ χάριν τοῦτο λέγω; ὅτι πάν-
 τες τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας θαυμάσαντες, καὶ
 ἀποδεχθέντες τοὺς λόγους παραυτίκα ἠρέμη-
 σαν, μηκέτι πορρωτέρῳ προβάντες εἰς ἀναζή-
 τησιν ἐνοστάσεως. Ἔτι, ὁ ἐμὸς καθηγητὴς Ἀλέ-
 ξανδρος¹ ὑπισχνεῖτο τοῖς μαθηταῖς ὁσημέραι
 παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν τοῦ κήρυκος λόγον, ὃν
 οὔτε εἶδομεν, οὔτ' ἀκηκόσαμεν· οὔτω γὰρ ὠλι-
 γώθησαν αἱ ἀλήθειαι, ἵν' οὕτως εἴπω καὶ γῶ,
 ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων· εἶθ' ἐπεὶ καὶ περὶ
 αὐτοῦ τούτου τοῦ λόγου, εἰ βούλει, διαληπτέον
 ὑποίαις τίς ἐστι.

Θαυμάζω τοῦ παπα Παναγιώτου, οὐχ ὅτι
 μου ἐπελάθετο καὶ οὐδ' ὅπως οὐκ ἀπεκρίνατο
 εἰς ἅπερ αὐτῷ ἐγεγράφειν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ μὲν
 βιβλίον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν ὁμολογίαν
 κατακεκράτηκεν (οὐ νῦν οὔμενον χρῆζω, ἐπεὶ
 ἀνθ' ἐνὸς ἐκτησάμην δύο), ἀλλ' ὅτι οὐχ ὑπε-
 στάλη τοῦ μὴ ψευδοῦσθαι πρὸς τοιοῦτον καὶ
 τηλικούτον ἄνδρα, ᾧ ἀτενίσαι αἰδῶς κατέχει
 μου τὴν προθυμίαν.

Ἔτι, εἰ ἀληθὴς καὶ ἀνόθευτος ἡ ἐν τῇ ἀγίᾳ
 Σοφίᾳ μετὰ τὴν ἀπὸ Ρώμης ἐπάνοδον συγκρο-
 τηθεῖσα σύνοδος (παρόντος καὶ τοῦ ἀγιωτάτου
 Μάρκου τοῦ Ἰφεσίων φωστῆρος), ἧς ἐπιτυχῶν
 καὶ ἀναγνοῦς ἀντέγραψα (οὐ γὰρ τετύπωται),
 ἢ πρὸς τοῖς ἄλλοις φησί καὶ τοῦτο, οἱ Λατίνοι
 ἐνόθευσαν τοὺς Πατέρας, Ἀθανάσιον, Βασίλειον,
 Γρηγόριον Νύσσης καὶ ἄλλους πλείστους· μὴν
 καὶ τὰ ἅπερ κεκτῆμεθα νῦν τετυπωμένα καὶ
 σωζόμενα τούτων βιβλία νενοθευμένα εἰσὶ καὶ
 ἀδιόρθωτα;

Ἴτι δοκεῖ δέ σοι καὶ περὶ τῶν Διαταγῶν
 τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅς περ αἱ σύνοδοι
 ἀπηγόρευσαν ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ὀρθοδόξοις,
 διὰ τὸ νενοθεῦσθαι; καὶ εἰ ἀπηγορευμένα εἰσὶ,
 διατί ταύτας τῷ τοῦ Ζωναρᾶ Νομίμῳ συνέ-

1) Ἐννοεῖ Ἀλεξάνδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ Ἀπορρήτων.

καξαν; εἴτα οὐκ ἐξόν μοι ταύτας ἀναγνῶναι φειδοί τοῦπιτάγματος τῶν ἀγίων Πατέρων;

Εὐμοίρησα καὶ βιβλίων εἰς τὰ πρότερα καὶ ἕστερα τῶν ἀναλυτικῶν τῶν τοῦ Φιλοπόπου, καὶ Εὐστρατίου τοῦ πένυ Προέδρου Νικαίας εἰς τὸ 6^{ον} τῶν ὑστέρων, ἃ καὶ μετῆλθον μετὰ σκέψεως σ' τῆς τυχοῦσης καὶ τεθαυμάχα τὸν φιλόσοφον τῆς τε δεινότητος καὶ βραχυλογίας καὶ τοῦ βήθους τῶν νοημάτων. Τῶν τοπικῶν μὲν τοι ἀμοιρῶ, λογιώτατε, ἀπερ ἐξηγείται Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, οὐ τὸ βιβλίον ἐν τῇ Κωνσταντινου προκατείδον· χρῆσιμα δὲ κἀκεῖνα μοι δοκεῖ ἀκριοὺς χεῖλεσιν ἀψαμένῳ κἀκεῖνων συνεπτυγμένως, παρὰ Γεωργίῳ τῷ Παχυμέρει συνοπτικῶς περὶ τούτων διαλαβάντι· γέναιτο δὲ μοι τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τίνος τῶν φίλων εὔρεθῆναι καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀποδοθῆναι.

Ἔτι δὲ καὶ διατί ἡ σελήνη, ἀνίσχουσα μὲν τοῦ ὀρίζοντος μείζων, ἐν δὲ τῷ μεσουρανήματι, εἴτουν τῷ καθ' ἡμᾶς μεσημβρινῷ γενομένη, ἐλάττων φαίνεται; καὶ ποίας ἂν εἴη ἐπιστήμης τουτὶ δεῖξαι καὶ ἀποδοῦναι τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ ὀπτικῆς, ὡς γε μοι δοκεῖ· ὁ γὰρ ὀπτικός ἐρωτηθεὶς δικτὶ τὰ μὲν πόρρωθεν ὁρώμενα ἐλάττωνα φαίνεται, τὰ δὲ ἐγγύθεν μείζω, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν λέγων, διὰ τὰς ἐμπιπτούσας τῇ ὄψει γωνίας, ὅτι τὰ ὑπὸ μείζονος γωνίας ὁρώμενα μείζωνα φαίνεται, τὰ δὲ ἐγγυτέρω ὁρώμενα τὰ αὐτὰ ὄντα ὑπὸ μείζονος γωνίας ὁράται ἢ ὅτε πόρρωθεν ἦν. Ὡστε, εἰ ἡ σελήνη ἐπὶ μὲν τοῦ ὀρίζοντος ἐγγύτερον ἦν, ἐπὶ δὲ τοῦ μεσημβρινοῦ κύκλου πορρώτερον, εἶχεν ἂν ὁ ὀπτικός ἀποδοῦναι λόγον· νῦν δὲ τούναντιον συμβέβηκε γίνεσθαι ἐπὶ τῆς σελήνης, πόρρω μὲν οὐσα μείζων, ἐγγύς δὲ ἐλάττων· ἢ γὰρ σφαῖρα, ἐν ἣ κατεστήρικτο ἡ σελήνη, οὐκ ἀλογος ἀλλὰ μάλλον ἀλόγος ἐστὶ τῇ γῆ, ἢ γουν λόγον ἔσχκε πρὸς ταύτην, ὡς περ καὶ ἡ γῆ πρὸς ἐκείνην ὑπόλογον· οὐ γὰρ καὶ πρὸς ταύτην ἡ γῆ, ὡς περ καὶ πρὸς τὴν πολυαστρον σημείου λόγον ἐπέχει, καθάπερ οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ἀποφαίνονται καὶ Πρόκλος ὁ Διάδοχος ἐν τῇ τῶν ἀστρονομικῶν ὑποθέσεων ὑποτυπώσει, ὅπου γραμματικαῖς ἀποδείξει ταυτηνὴ τὴν δόξαν δισχυριζόμενος ἀποδείκνυσιν, ὅτι θαλαδῆ ἐν μὲν τῇ ἀκατολῇ πορρώτερον εἶναι ἀφ' ἡμῶν τὴν σελήνην, ἐν δὲ τῷ κατὰ κορυφὴν ἡμῶν μεσημβρινῷ ἐγγύτερον. Ἀλλὰ τί λέγω περὶ τῆς σελήνης ὅπου καὶ αὐτὴν τὴν μεγάλην ἄρκτον (καὶ τ' ἄλλα τὰ ζώδια σχεδὸν πάντα) παρατηρήσας, περιγείον μὲν γινο-

μένην καὶ γειτνιαζούσαν τῷ ὀρίζοντι μεγάλην φαίνεσθαι συμβέβηκεν, οἱ τ' ἐν αὐτῇ ἀστέρες ἅμα τῇ πηλικότητι καὶ ἐκτάσει τῆς ἄρκτου πλείστον ἀπ' ἀλλήλων δίστανται, ἐν δὲ τῷ μεσημβρινῷ ἅπαν τούναντιον πέφυκε γίνεσθαι; Ἀμέλει τοι, εἰ ὀπτικῆς ταυτὶ τὰ ἄπορα οὐκ ἔστι δεῖξαι, ἀλλῆς ἂν εἴη ἐπιστήμης· εἰ δὲ τίνος φυσικοῦ ἔχεται λόγου, ῥητέον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐνθα ὁ φιλόσοφος τουτὶ ἀποδείκνυσι. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα, ἐρωμένως δὲ μοι διαβιψῆς, φίλων ἀριστε.

αχοε', Ἐλαφροβολιῶνος ὀγδῶν ἰσταμένου.

Τῆς σῆς ἐλλογιμότητος εὐπειθὲς τέκνον,

Βησσαρίων ἱερομόναχος.

ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΔΑΡΑΚΙΟΥ

59.

Τῷ λογιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ Βησσαρίωνι τῷ Μακρῇ, Σωφρόνιος ὁ Δαράκιος τὸ μετὰ φιλικῷ ἀσπασμοῦ Χριστὸς ἀνέστη.

Δίκαιός εἰμι συγγνώμης ἀξιοῦσθαι παρὰ σοι, σεβάσμιε πάτερ, εἴπερ πρὸ πολλοῦ δεξάμενός σου τὴν ἐπιστολὴν ἐσμὸν ἀπορημάτων ἐπάγουσιν, ἔστιν ὧν βήθους ἔχόντων ἀξιολόγου, ἔστι δ' ὧν καὶ μὴ τοιούτων ὄντων, οὐ τὸτ' αὐτίκα τὰς αἰτηθείσας λύσεις ἀντεπιστέλλων δέδωκα· θαῦμα γάρ, καχέκτης ὧν, ὅτι μέχρι καὶ νῦν ἐν τοῖς ζῶσι συγκαταλέγομαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου καὶ πρότερον τέθυκα, καὶ νῦν οὐχ ἡκιστα θύω τῷ Θεῷ τὰς εὐχαριστηρίους εὐχάς· οἶδα γὰρ οἰκονομικῶς ἐμαυτοῦ στρεβλούμενος, ἵνα μου τὸν βίον ἐπιγνοῦς τὸν πλημμελῆ, καὶ ὡς εἰκὸς μετανοήσας, τὰναπόδραστον τῆς κολάσεως διαδρᾶναι μοι γένηται. Περὶ δ' ὧν ἀπορεῖς πειράσομαι σοι (τὸ κατ' ἐμὲ) τὰς λύσεις ἀποδοῦναι ὡς οἶόν τε συντομώτατα. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου εἰδέναι δεῖ, ὡς ὁ κριτῆς ἐκεῖνος, ᾧ περ ἐγνωμάτευται μὴ εἶναι τὸν ἱερόν· Ἐπιφάνειον ἕνα τοῦ χοροῦ τῶν Ἀγίων, ἀκριτομυθέστερος τοῦ Θεοσίτου τοῖς εὐσεβεῖν προαιρουμένοις νομίζεται· ἢ γὰρ ἀναντίρρητος τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία· πείθει τούτους τοῖς ἀπό κοιλάς ληροῦσι μὴ προσέχειν τὸ σύνολον· οἶδε γὰρ αὐτὴ τοῦτον οὐχ ὅτι ἅγιον, ἀλλὰ καὶ ἁγίων τὸν μέγιστον, ῥιζοτόμον τῶν αἰρέσεων ἀνυμνοῦσα καὶ στυλοῦ τῆς πίστεως ἀναγορεύουσα. Εἰ δὲ καὶ γεννητὴν εἴρηκε τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, κίνδυνος οὐδεὶς μὴ καὶ δόξη ἀτοπον εἰπῶν, διὰ τὸ τὸν Θεολόγον εἰρηκέναι τὴν θείαν οὐσίαν μονοειδῆ καὶ ἀδιαίρετον, κἄν ταις ὀνομασίαις δοκῇ μερίζεσθαι· ὁ μὲν γὰρ κατ' ἐσχάτην ἀφαί-

ρῆσιν (ὡς οἱ σχολαστικοὶ φασί) τὴν οὐσίαν ἐνόησεν, ὁ δ' Ἐπιφάνειος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθὼς κατηγορεῖται κατὰ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ταύταις μιᾷ τῇ τοῦ Υἱοῦ προσδιορίζεται, γεννητὴν αὐτὴν προσηγόρευσε· καθ' οὕτως τὰ ρητὰ τῶν Πατέρων τούτων οὐ μόνον ἑαυτοῖς οὐκ ἀντιφθογγα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀσεβείας στρατεύεται, τὸ μὲν Ἐπιφανεῖου κατὰ τῆς Σαβελλίου τοῦ τὰ θεῖα πρόσωπα συναιροῦντος καὶ τὴν τριάδα συγγέοντος νῦν ἔχει τῷ τὴν οὐσίαν γεννητὴν δογματίζειν τοῦ Υἱοῦ, τοῦτον παρυσποστῆσαι πραγματικῶς καὶ διακρίναι τοῦ Πατρὸς ἀγεννήτου ὄντος, οὐδ' ἑτέρω τε τούτων εἶναι τινα ψιλὴν ὀνόματος πρὸς ἀνυπαρξίαν χωροῦσαν ἔμφασιν, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἰδιοσύστατον τε καὶ διακεκριμένην ὑπόστασιν. Τὸ δὲ τοῦ Θεολόγου εὐλαβοῦμενον τὸ τῶν αἵρετιζόντων κακὸς ἦτορ, τοῖς εὐσεβέσι ῥᾶθίως ἔγκλημα τριθείας προσεπτύχτων (ὡς αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς Ἡρώνα μαρτυρεῖ τὸν φιλόσοφον), μονοειδῆ καὶ ἀδιαίρετον τὴν θεῖαν οὐσίαν ἐκάλεσεν· εἰ δὲ καὶ προστίθησι, καὶ ταῖς ὀνομασίαις μερίζεσθαι δοκῆ, οὐ πάντως ἐκ τούτου συνάγεται καὶ τὰ θεῖα πρόσωπα ψιλῇ τῇ ἐπινοίᾳ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἔχειν διάκρισιν· παρὰ γὰρ καὶ τῷ Θεολόγῳ τούτῳ κριτῇ ταῦθ' ὡς ἀληθῶς οὐσιώται πραγματικῶς ὑφιστάμενα· φησὶ γὰρ ἐν τῇ εἰς τὸν ῥν' ἐπισκόπων παρουσίᾳ· «Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁμοούσιά τε καὶ ὁμόδοξα, ἐν οἷς καὶ τὸ βᾶπτισμα τὴν τελείωσιν ἔχει ἐν τε ὀνόμασι καὶ πράγμασι» καὶ κατωτέρω· «Τὸ μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες, τὰ δὲ τρία ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴτ' οὖν προσώποις, ὅ,τι σοι φίλον, μηδὲ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονεῖτωσαν, ὡς ἂν ὀνόμασι κειμένοις ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι» καὶ ἐν τῷ πρὸς Ἀρειανούς, κμίαν φύσιν (φάσκει) ἐν τρισὶν ἰδιότησι νοεραῖς, τελείαις καθ' ἑαυτὰς ὑφεστῶσαις, ἀριθμῶ διαιρεταῖς, ἀλλ' οὐ θεότητι». Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ περὶ αὐτοῦ τούτου λέγει· «Τριάς δὲ ἐστὶν οὐχ ἕως ὀνόματος μόνον καὶ φαντασίας λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας καὶ ὑπάρξει τριάς» ἀδελφά δὲ τούτοις καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τῷ περὶ Τριάδος θεολόγηκεν. Εἰ οὖν αἱ ὑποστάσεις καὶ πραγματικῶς ἐν τοῖς θεοῖς ὑφεστήκασιν, τοῦ τε Πατρὸς ὀνόματος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος δηλοῦντος φύσιν ὡς ἀληθῶς οὐσαν ἰδιοσύστατον, δῆλον ἄρ' ὅτι καὶ τῆς ἐπινοίας τοῦτο νοούσης, καὶ τε καὶ μὴ τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισιν· οὐδὲ γὰρ ἔχομεν τὸν πα-

τέρα λέγειν μὴ εἶναι υἱόν, καὶ τ' ἀνάπαλιν, οὔτε τὸν πατέρα τούτων οὐδέτερον, διὰ τὸ τὴν ἐπινοίαν οὕτω φαντάζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ τοιούτως ἔχειν τὰ θεῖα πρόσωπα. Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ῥητὸν ἐν τῷ περὶ Τριάδος, τῷ τοῦ Θεολόγου νῦν ἔχει τὸν αὐτόν· καὶ γὰρ ὑφορώμενος κατὰ οὗτος ὁ θεῖος πατὴρ τοὺς αἵρετικούς ἐτοιμῶς ἔχοντας τοὺς πιστοὺς ἀσεβείας γράφεσθαι, τοῦτ' εἶρηκε περὶ τῆς τῶν ὑποστάσεων διακρίσεως· δῆλος γὰρ παρακατιῶν οὐκ ἀπολύτως ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγματικῶς διαφερόντων, οὐκ ἐν τῷ υἱῷ ἀλλ' ἐν τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων τιθέμενος· φησὶ γὰρ· «Κατὰ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν, καὶ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως, ἦτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον, τὴν διαφορὰν ἐννοοῦμεν· οὔτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν, ὡς ἐφ' ἡμῶν δυνάμεθα ἐπὶ τῆς ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος, οὔτε θελήματος διαφορὰν ἢ γνώμης ἢ ἐνεργείας ἢ δυνάμεως ἢ τινος ἑτέρου, ἅτινα τὴν πραγματικὴν καὶ διόλου ἐν ἡμῖν γεννώσιν διαίρεσιν· διὸ οὐδὲ τρεῖς θεοὺς λέγομεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἕνα δὲ μᾶλλον Θεὸν τὴν ἁγίαν Τριάδα», καὶ τὰ ἐξῆς· ἐξ ὧν ἀριδῆλως συνάγεται, ὡς οἱ ῥηθέντες Πατέρες οὕτω τὰ τοιαῦτα θεολογήσαι προήχθησαν, ἵνα μὴ λαβὴν τῆς αἵρετικῆς κακεντρεχείας δώσωσιν, ἀλλ' οὐχ ἵνα καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ψιλῆς ἐπινοίας ἀνάπλασμα δογματίσωσι.

Περὶ δὲ τῆς τετρακτύος τῶν τρόπων, καθ' οὓς ἐξηγεῖται τοῖς Πατέρεσιν ἢ θεῖα Γραφή, δεῖ με νομιζῶ σαφῆς εἰπεῖν τι, προαιρούμενον τὸν ὀρισμὸν ἐκάστου προκομίσασθαι. Λαβὼν οὖν τὰς ἀφορμὰς παρὰ τοῦ τῷ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ φοιτήσαντος Ἱερωνύμου, παρ' Εὐχερίου τε καὶ Αὐγουστίνου, ὧδέ πως ἄρχομαι.

Τρόπος ἱστορικός, ἦτοι καθ' ἱστορίαν ἐξήγησις ἐστὶν ἢ τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν ἡμῖν παριστάνουσα, ὡς τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Βαπτίσματος ἱστορικῶς λαμβανόμενον τὸ στοιχειῶδες ὕδωρ σημαίνει.

Ἐξήγησις τροπολογικὴ, ἣτις καὶ ἠθικὴ λέγεται, ἐστὶν ἢ πρὸς τὴν τοῦ βίου ἐπανόρθωσιν τὸ μυστικὸν νόημα παρεισάγουσα, ὡς τὸ ὕδωρ τροπολογικῶς νοούμενον σημαίνει τοὺς πειρασμούς.

Ἀλληγορικὴ ἐξήγησις ἐστὶν ἢ τῶν μελλόντων ἔργων τῶν ἐπαινετῶν σκιάν ἡμῖν διηγῆσεως προτείνουσα, ὡς τὸ ὕδωρ ἀλληγορικῶς λαμβανόμενον δηλοῖ τὸ βᾶπτισμα.

Ἀναγωγὴ ἐστὶν, ἣτις πρὸς τὰ θεϊότερα με-

στήρια τῶν οὐρανίων τύπων ἡμᾶς ἀνάγουσα, ὡς τὸ ὕδωρ ἀναγωγικῶς ἐξηγούμενον σημαίνει τὴν θείαν μακαριότητα. Καὶ ἄλλως τὸ γραφικὸν ρητόν, «καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους», ἱστορικῶς νοούμενον δηλοῖ αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ· τροπολογικῶς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν θανάσιμον ἀμαρτίαν· ἀλληγορικῶς τὴν παλαιάν καὶ νέαν Γραφήν ἀναγωγικῶς τοὺς προωρισμένους καὶ ἀποδοδοκιμασμένους· ἐξ ὧν δῆλον, ὡς ἡ ξηραθνεῖσα συκὴ τροπολογικῶς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων δηλοῖ, καθά που καὶ ἡ θερμασθὴ ζώνη τοῦ Ἰωάννου παρὰ Θεοφυλάκτου εἰληπταί. Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι τῶς διαφέρει τροπολογία, ὡς ἦθος ἠθοποιίας· τὸ μὲν γὰρ σχῆμα, τὸ δὲ λόγος ἐσχηματισμένος. Ἀλλὰ καὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ληφθῆν κατ' ἀναγωγὴν ὀρθῶς ἔχει, νοουμένου Χριστοῦ τοῦ σαρκωθέντος οὐρανοῦ, καὶ γῆς ἐξ ἧς ἐβλάστησε, τῆς μητρὸς αὐτοῦ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀναστάσιος ὁ Συναίτης ἐξεδέξατο τὸ ρητόν ἐν τῷ εἰς τὴν Ἐξαήμερον βιβλίῳ α', καὶ ἡ μυστικὴ μεγάλη μετάφρασις ὑπὲρ τῆς χερσὶ τὴν οὕτως ἔχουσιν ἀναγωγὴν ἀσπάζεται.

Περὶ δὲ τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων δοκεῖ μοι δεῖν τοῖς Πατράσιν ἀπολυπραγμόνως πείθεσθαι, ταύτας εὐλόγως ἀπαγορεύσασιν διὰ τὴν τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν κίβδηλον πρόσθεσιν· οὔτε παρὰ τὸ συντετάχθαι τῷ τοῦ Ζωνναρᾶ Νομίμῳ, ἄλλως πως ποιητέον· ἐξήγησε γὰρ τούτους οὗτος ὁ συγγραφεὺς οὐχ ἵνα τούτοις ὡς οὐκ ἀπηγορευμένοις (ὡς περ δοκεῖ Πέτρω τῷ Κομέστρω) χρῆσώμεθα, ἀλλ' ἵνα τὸν συγγραφέα θαυμάζωμεν ἔχωμεν· ἀλλὰ γὰρ ἐγὼ τούτου δοθέντος, ἤκιστ' ἀγαμαί τὸν ἄνδρα τοῦ φρονήματος.

Περὶ δὲ τῶν παρὰ Ρωμαίους Καλανδῶν ἱστέον, ὡς οὗτοι τὰς ἡμέρας τοῦ μηνὸς εἰς τρία διήρουν, εἰς καλάνδας, νόνας καὶ ἰδούς· καλάνδαι παρ' αὐτοῖς, ὅπερ νομηνιαί παρ' Ἰλλησι. Τῶν οὖν μηνῶν ὄντων δυοκαίδεκα, τέσσαρασι τούτων, Μαρτίῳ δηλαδὴ, Μαίῳ, Ἰουλίῳ τε καὶ Ὀκτωβρίῳ, νόνας μὲν ἐπτὰ, ἰδούς δὲ γε ἰε' παρείχον, οὕτως ἵνα ἀριθμοῦντες τὰς νομηθείας ἡμέρας. Τὴν πρώτην ἐνὸς ἐκάστου τῶν ῥηθέντων τεσσάρων μηνῶν (καθὰ δὴ πουθεν καὶ τῶν λοιπῶν ὅκτω) κατ' αὐτὰς ἔλεγον τὰς καλάνδας, τὴν δευτέραν πρὸ ἕξ (φέρ' εἰπεῖν) νονῶν Ἰουλείων, τὴν τρίτην πρὸ πέντε, τὴν τετάρτην πρὸ τεττάρων, τὴν πέμπτην πρὸ τριῶν Ἰουλείων, τὴν ἕκτην τῇ πρὸ τῶν

νονῶν, τὴν ἑβδόμην κατ' αὐτὰς τὰς νόνας τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμοίως. Πληρωθέντων δὲ τῶν νονῶν, ἦτοι τῶν ἐπτὰ τοῦ μηνός, τὴν μὲν ὀγδόην πρὸ ὀκτώ ἰδῶν Ἰουλείων ἔλεγον, τὴν δὲ ἐνάτην πρὸ ἐπτὰ, τὴν δεκάτην πρὸ ἕξ, τὴν ἑνδεκάτην πρὸ πέντε, τὴν δωδεκάτην πρὸ τεττάρων, τὴν δεκάτην τρίτην πρὸ τριῶν, τὴν δεκάτην τετάρτην πρὸ τῶν ἰδῶν, τὴν δεκάτην πέμπτην κατ' αὐτὴν τὴν τῶν ἰδῶν Ἰουλείων. Ἦνίκα δ' αἰνίττεσθαι τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ μηνός ἦν αὐτοῖς σκοπός, οὕτως ἔλεγον· δεκάτη ἐπὶ ἑβδόμῃ πρὸ καλανδῶν αὐγουστειῶν (μετὰ γὰρ τοὺς ἰδούς, ἦτοι τὴν ἰε' τοῦ μηνός, τὰς καλάνδας, καὶ τὸν προσεχῆ μετὰ τὸν ἐνεστώτα μῆνα ὠνόμαζον), τὴν δεκάτην ἑβδόμην δεκάτη ἐπὶ ἕκτη, τὴν δεκάτην ὀγδόην δεκάτη ἐπὶ πέμπτῃ, τὴν δεκάτην ἐνάτην δεκάτη ἐπὶ τετάρτῃ, τὴν εἰκοστήν τρίτη ἐπὶ δεκάτῃ, τὴν εἰκοστήν πρώτην δωδεκάτῃ πρὸ καλανδῶν, τὴν εἰκοστήν δευτέραν ἑνδεκάτῃ πρὸ καλανδῶν, τὴν εἰκοστήν πέμπτην ὀγδόῃ, τὴν εἰκοστήν ἕκτην ἑβδόμῃ, τὴν εἰκοστήν ἑβδόμην ἕκτη, τὴν εἰκοστήν ὀγδόην πέμπτῃ, τὴν εἰκοστήν ἐνάτην τετάρτῃ, τὴν τριακοστήν τρίτη πρὸ καλανδῶν, τὴν τριακοστήν πρώτην τῇ πρὸ τῶν καλανδῶν αὐγουστειῶν. Ἐπὶ δὲ τοῖς λοιποῖς ὅκτω μῆσι, νόνας μὲν πέντε, ἰδούς δὲ τρεῖς καὶ δέκα παρείχον. Τὴν μὲν οὖν μετὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνός πρὸ τεττάρων νονῶν (φέρ' εἰπεῖν) ἰουλείων ἔλεγον, τὴν δὲ μετ' αὐτὴν πρὸ τριῶν, τὴν τετάρτην τῇ πρὸ τῶν νονῶν, τὴν πέμπτην κατ' αὐτὰς τὰς νόνας τοῦ Ἰουλίου. Μετὰ δὲ τὰς νόνας, ἦτοι μετὰ τὴν πέμπτην τοῦ μηνός, βουλόμενοι προφέρειν τὴν ἕκτην, ὀγδόῃ πρὸ τῶν ἰδῶν ἔλεγον, τὴν δὲ μετ' αὐτὴν ἑβδόμῃ πρὸ τῶν ἰδῶν, τὴν δὲ μετ' αὐτὴν ἕκτη πρὸ τῶν ἰδῶν, τὴν ἐνάτην πρὸ τῶν ἰδῶν ἰουλείων, τὴν δεκάτην τρίτην κατ' αὐτὴν τὴν τῶν ἰδῶν ἰουλείων ἔλεγον· μετὰ δὲ τοὺς ἰδούς, ἦτοι τὴν δεκάτην τρίτην τοῦ μηνός, τὴν μετ' αὐτὴν, δεκάτη ἐπὶ ὀγδόῃ πρὸ καλανδῶν· τὴν δεκάτην ἕκτην, δεκάτη ἐπὶ ἕκτη· τὴν δεκάτην ἑβδόμην, δεκάτη ἐπὶ πέμπτῃ· τὴν δεκάτην ὀγδόην, δεκάτη ἐπὶ τετάρτῃ· τὴν δεκάτην ἐνάτην, δεκάτη ἐπὶ τρίτῃ· τὴν εἰκοστήν, δύο πρὸς τοῖς δέκα πρὸ καλανδῶν· τὴν εἰκοστήν πρώτην, ἑνδεκάτῃ πρὸ καλανδῶν, καὶ καθ' ἑξῆς μέχρι τῆς τριακοστῆς, ἧτις πρὸ καλανδῶν ἰουλείων λέγεται. Προστίθῃμι καὶ τοῦτο (εἰ γὰρ δοκεῖ καὶ τὸν κῶνωπα διυλίζειν) ὡς νοός μὲν οὐ, καλάνδῃ δὲ μάλλον τ' ἀμάρτημα, τὸ μὴ διὰ τῆς εἰ δι-

φθόγγου ἰδῶν ἰουνείων τῷ τῆς ἐπιστολῆς ὑπογράφαι τέρατι.

Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ συνόδου οὐ μοι δοκεῖ ἀπίθανον μετὰ τὴν τῶν ἡμετέρων ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον συνελθεῖν καὶ συνδιασκεψασθαι περὶ ὧν ἐπ' οὐδενὶ δέοντι κατὰ τῶν ὀρθῶν δογματῶν ἐν Φλωρεντίᾳ κεκαινατόμηται· τοῖς πλείοσι γὰρ τούτων μετέμελε τῆς ἀπάτης ἢ ἠπατήθησαν, καὶ ταῦτα ὄντος παρ' αὐτοῖς τοῦ δυσχεραίνοντος, λέγω δὴ Μάρκου τοῦ τῆς εὐσεβείας προμάρχου καὶ τοὺς ἐξαπατηθέντας παροτρύνοντος πρὸς τὴν τῶν ἐπιφύγως δεδογμένων ἐπαινετὴν ἀποκύρωσιν.

Περὶ δὲ τῶν βιβλίων τῶν θείων Πατέρων, ἃς περ ἡ σύνοδος ἐκείνη τοὺς Λατίνους ἔφη κιβδηλεύσαι, περὶ μὲν πασῶν τῶν ἀπηριθμημένων καταφάσκειν οὐκ ἔχω, περὶ δὲ μιᾶς τῆς τοῦ Ἀθανασίου καὶ μᾶλα εἰκότως· ἀναγκοὺς γὰρ ἐν αὐτῇ τὸ παρ' αὐτοῦ συντεθὲν Σύμβολον, τὴν προσθήκην εὖρον τὴν καὶ ἐκ τοῦ Ἰσοῦ. Τί οὖν κακ' οὗτου χρῆ τεκμαίρεσθαι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν; πολλοῦ γε δέω καὶ λέγειν.

Περὶ δὲ τοῦ διατρίβειν ἢ σελήνη φαίνεται τοῖς ὀρώσιν αὐτὴν ἀνίσχουσαν ἢ μεσουρανοῦσαν, λόγος οὐδεὶς (τὸ κατ' ἐμὲ φάναι) τοῦ ληφθέντος ἀπὸ πείρας πολλοῖς, καὶ τούτοις πᾶσιν ἀξιολόγοις ἀνδράσι κρείττων ἔοικεν· οὗτος δ' ἐθέλει τοῦτο συμβαίνειν διὰ τὴν τοῦ μέσου πυκνωσιν, ὡς δῆλον ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἐν λεκάνῃ ποσὸν ὕδωρ ἐχούσῃ τεθέντος γίγνεται· μείζον γὰρ τοῦτο δοκεῖ τοῖς ἐνατενίζουσιν, ἢ περ μὴ καθ' ὕδατος ὀρώμενον. Τούτου μὲν οὖν τὴν αἰτίαν ἐρευνῶν ὁ φυσικὸς τοιαύτην δεῖν ἀποδιδόναι κέκριται. Διατρίβει γὰρ πυκνωμένου τοῦ μέσου, μείζον δοκεῖ τάντικειμενον; οὐκ ἔτι τοῦ φυσικοῦ σκοπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ τὴν ὀπτικὴν μετερχομένου νομίζεσθαι. Αἰτίαν δ' οὗτος οὐδεμίαν οἰκειοτέραν ἔχοιεν ἀποδοῦναι τῆς τῶν ὀρατικῶν ἀκτίνων διακλάσεως· ταύτην γὰρ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν τοῖς περὶ Οὐρανοῦ βιβλίῳ β', ἐν τε τοῖς Προβλήμασι καὶ ἐν τῷ περὶ μετεώρων ἀπέδωκεν· εἰ δὲ καὶ Πρόκλος ὁ Διάδοχος ἄλλως πως περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου τῶν ἀστέρων ἀποστάσεως φαντάζεται, ξένον οὐδὲν· καὶ γὰρ πρόπαλαι Δίῳνι τῷ Παταρεῖ καὶ Διοκλεῖ τῷ Ἐρεσίῳ τοιαύτη δόξα γεγόνοιεν· ἀλλ' εἰ καὶ γέγονε πῶμαλα κεκράτηκεν· οἱ γὰρ μετ' αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα τελειότερον ἐξακριβώσαντες, ὀργάνων τυχόντες τῶν

μαθηματικῶν, πάνυ καλῶς κατεσκευασμένων (ἐνὸς μάλιστα τοῦ ἀστρολάβου), δι' αὐτῶν μὲν τὴν ὡς ἀληθῶς δύσληπτον παράλλαξιν, δι' αὐτῆς δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῶν ἀστέρων καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον νοουμένων οὐκ ἀνίσως ἔχουσαν ἐπέγνωσαν δίχστασιν.

Ἐπιπόνημα τὸ παρ' Ἀλεξάνδρου τ' Ἀφροδισιεύως εἰς τὰ τοπικὰ τοῦ φιλοσόφου (ὡς Θεὸς οἶδεν ὁ πάντων ἔφορος), καθάπερ καὶ Μπαλάνος ὁ κοινὸς ἡμῶν φίλος γεγωνῶς αὐτόπτης βιβλιαρίων τῶν ἡμῶν ἔγνωκε.

Περὶ δὲ τῆς τοῦ θεοκλήρου μεθόδου τί χρῆ καὶ λέγειν; μὴν καχέκτης ὢν καὶ μύωψ, δύναμαι καὶ περὶ τῶν τοιούτων συγγράφειν; πολλοῦ γε καὶ δῆ. Εἰ δὲ τις φαίη τῶν περιέργων, τί οὖν οὐ φοβῆ σὺ, μὴ καὶ Βησσαρίων ὁ σὸς καταψηφίσεται σοῦ κουφότητα; οὐ μὲν οὖν ἐγὼ θαρρῶντως ἂν εἶποιμι· οἶδε γὰρ ὡς οὐχ ἔκουσίως οὐ καθυπείχω τοῖς αὐτοῦ προστάγμασι.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα, σὺ δ' ὁ βίῳ καὶ λόγῳ καθ' ὑπερβολὴν κοσμοῦμενος, εἴπερ τὰς λύσεις τῶν ἀπορηθέντων οὐκ εὐστόχως καὶ κατὰ τὴν σὴν μεγαλόνοιαν δέδωκα, σύγγνωθί μοι πύλαις Ἀἰδωνέως ἤδη προσεγγίζοντι, πρὸς ἐν τε καὶ μόνον νῦν ἀποβλέποντι, τὴν τῶν ἀμαρτιῶν μου συγχώρησιν, ἧς τύχοιμι ταῖς σαῖς εὐχαῖς, φίλε Θεοῦ πανυπερσέβαστε.

*Ἐρωσο μακρόβιος.

Κερκυρήθεν, Σχιροφοριῶνος δ' Ἰσταμένου.

60.

(Ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ ἐξ ἰδιωτικοῦ κώδικος δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παράνικα ἐν τόμ. Ι', σ. 23 τοῦ *Ε.Λ.Φιλολογ. Συλλόγου*. Κατὰ τὸν ὑπ' ὄψει ἡμῶν κώδικα ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡδε· «Ἱερεμίας ἐπίσκοπος Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τοῖς τῶν Ἐρεσῶν ἀρίτως καὶ ὑπερπερὸντως οἰακοστροφοῦσι, τῷ τε θεοφρουρήτῳ πρήγγιπτι, τοῖς μεγάλοις φρονήμοις καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς τῶν ἀξίων ἀπασιν εἰρήνῃ, εὐφροσύνῃ καὶ τὸ κατ' ἐχθρῶν ἀεὶ θεόθεν τὰ ρικητήρια αἰρεῖν». Σημειωτέον καὶ ταύτας τὰς διαφερούσας γραφάς· Καὶ πάλαι μὲν ὡς τὴν — ἐν ἐπισκόποις Κυθῆρων, κἢν τοῖς — καὶ ἰκεσίαις ὡς τὴν — Πώσητε δ' ἂν οὐ χρεωστικῶς ἀμοιβάς, ἀλλὰ δῶρα χαριζόμενοι, εἰ πέρ του καλαίποτε — δηγνίκα ἂν διακαλέσοιτε — Ἐρωμένους μοι κτλ.).